

BIROU
P. P. FRANCIŠKOVICH
LJUBLJANA

ZORA

LETO GOD. 22 ŠT. BR. 4-5

GLASILO JUGO
SLOVANSKEGA
KATOLIŠKEGA
DIJAŠTVA

GLASILO JUGO
SLAVENSKOG
KATOLIČKOG
DIAŠTVA

Vsebina

ČLANKI:

Marko Vunič: Mrtvi vitez	45
Janko Kralj: Narodnost in nadnarodnost	48
Gr. Blažević: Uloga našeg seljačkog staleža	53
Joža Barlè: O zadružništvu	54
Momčilo Smiljanić: Patrijar Photije	57
Dr. Pero Rogulja: Među Slovencima	60
Mihajlo Firak: Impresionizam i ekspresionizam u modernoj umjetnosti	64
DUHOVNO ŽIVLJENJE	68—70
KNJIŽEVNOST	70—76
BELEZKE	76—77
PRVO CVIJEĆE:	
Anton Vodnik: V spomladanskem vetru	78
Duro Sudeta: Majci	78
Duro Sudeta: Na selu	78
Ciril Jeglič: V pokoju	78
Anton Vodnik: Mistični ples: Beatrice v hrepenenju	81
Anton Vodnik: Nelepe žene plač	82
Roza Veny: Padaju	82
Roza Veny: Veni	83
Duro Sudeta: Oči	83
Duro Sudeta: Jesenske ulice	83
Lotyš: Gozdni motiv	83
Jože: Lahna misel na zimskem izprehodu	84
LISTNICA UREDNIŠTVA	84

Uredništvo »ZORE«: Janko Kralj, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna.
Naročnina naj se blagovoli pošiljati
Upravništvu »Zore«: Ljubljana, pisarna Jugoslovanske tiskarne.
Naročnina za celo leto 20 K, za dijake 10 K.

Izdajatelj in odgovorni urednik: Ludovik Tomažič.

Glasilo katoliškoga jugoslovanskoga dijaštva.

MARKO VUNIĆ, stud. ped. Zagreb:

Mrtvi vitez.

Uspomeni † dra P. Rogulje.

Velike, crne zastave viju se nad »Domagojem« i katoličkom kasinom. Simboli sveopće tuže i žalosti. Duboka, golema i teška tuđa pritisla je duše čitavog jednog pokreta, kojem je on bio učitelj i vođa. Gledamo nijemo i satrto u te crne, mrtve zastave i iz naših se očiju trune suze, a srce nam drhti od tuže i boli za našim mrtvim vitezom. Kako je strašna i sama pomisao, da više ne živi dr. Petar Rogulja, naš vođa! Zar zbilja ne žive više onaj čovjek dubokoga uma, pronicave duše i plemenitoga srca! Samo ga sebe, čitav svoj život žrtvovao on za ideju narodnog preporoda u duhu kršćanske i jugoslavenske kulture.

Bio je on uz dra Eckerta najdostojniji i najbolji učenik velikog učitelja Janeza Evengeliste Kreka. Taj sin Herceg-Bosne, kršne i ponosne zemlje triju kultura, posjedovao je golemu energiju, željeznu odlučnost i čelični karakter.

Rodio se 17. XI. 1888 u Sarajevu. Gimnaziju je izučio u Mostaru, a pravne nauke u Zagrebu. Bez sredstava, sin siromašne činovničke obitelji, otkida od svojih ustiju zalogaše, da prištedi nešto, te da ide u svijet tražiti znanje i istinu. Preko velikih praznika odilazi u Sloveniju k svome učitelju Kreku, koji je na Sv. Joštu držao socijalne tečajeve za hrvatske i slovenske akademičare. Odilazi zatim u Njemačku i Belgiju. Neprestano je študirao. Socijalnu politiku, nacionalnu ekonomiju, zadrugarstvo i organizacije.

Od osobite je važnosti za njegov daljnji razvoj bila socijalno-politička škola na Sv. Joštu. Za večernjeg andeoskog po-

zdrava na Sv. Joštu ulazio je on s drugovima u hram, gdje je ritmički odzvanjala molitva. Iza molitve đaci su se razilazili. »Krek je išao prema lipi, kraj koje je stajao krst. Grupa Hrvata stajala je pred crkvom neodlučno, kamo će. Na mjesečini se jasno razabirao Krekov lik zamišljen, oborene glave, kako se odmiče od nas. — Na jednom se trže Rudolf, pa pokazao prema Kreku reče: 'Podimo za njim!' — I mi podosmo.«

Učenik Krekov pošao je uistinu putem svoja učitelja. Dr. Petar Rogulja bijaše političar, socijolog, književnik i kulturni radnik. Godine 1912 osniva s drugom drom Eckertom prvi politički dnevnik organizovanog katoličkog pokreta »Riječke Novine«. Time je prvi put stupio na političko poprište. Program političke akcije, političko naše vjerovanje zacrtao je dr. Petar Rogulja, tada mladi pravnik, pred Božić 1912 u političkom članku »Riječkih Novina«, u kojem je istakao naš nacionalni program: jedinstvo Hrvata, Srba i Slovenaca. Toj se ideji nije nikada iznevjerio. Istaknuti javno tu ideju, u doba najcrnjeg austro-ugarskog terora, u doba kad je hrvatska javnost bila zadojena samo pravaškim dogmama, bio je to vrlo smion potez, koji je mogao da napravi samo čovjek jake energije i koji je čvrsto vjerovao, da je to jedini spas južnih Slavena. A za tu je ideju bio spravan i život svoj dati.

»Riječke Novine« bile su čuvar naših najsvetijih prava na Jadranu. U nacionalnim pitanjima bio je jedan od najradikalnijih hrvatskih dnevnika. Dr. Rogulja piše

najvažnije političke, narodno-obrambene, socialne, gospodarske, trgovačke i kulturne članke, u kojima iznaša ideologiju hrvatskog katoličkog pokreta. Iz ovih članaka izvire njegovo svestrano poznavanje raznih državnih i nacionalnih problema i socijalnih pitanja. U »Riječkim Novinama« piše on glasoviti članak »O felix Austria!«, u kojem oštro napada Austriju. Jetkom ironijom piše u jednom članku: »Nutarnja je i vanjska politika monarkije odgojila na jugu elemente, kojima treba 500.000 bajuneta, da ih opominje na lojalnost. Nije ni čudo! Ta bar se u našoj monarkiji prema Slavenima drže velike lozinke: *Justitia regnorum fundamentum.*«

Madžarska je vlada obustavila ovaj dnevnik s motivacijom »da smijerom svojeg pisanja stavlja u opasnost ratne interese monarkije«.

Par dana poslije toga pokreće on u Zagrebu dnevnik »Novine«, koji je također bio izvrnut progonoima vlasti. I dr. Rogulja bio je pod osobitom policijskom paskom, pa nije ni čudo, da je in on morao obući sivu vojničku odoru, koja je skućivala svaku slobodu. U vojništvu je dosta stradao, dok nije dobio mjesto kod Središnjeg odbora za porodice mobilizovanih, gdje se osobito istakao akcijom za smještavanje i prehranu siromašne istarske, bosansko-hercegovačke i dalmatinske djece u Hrvatskoj. Dane i noći putovao je, pa je imao prigode da upozna razne naše krajeve.

Kroz ratno vrijeme nastala je bila stagnacija u našim redovima. Većina drugova bila je u vojsci. Oni koji ostadoše kod kuće, nijesu mogli niti su smjeli da rade. Obuzeo nas je bio neki pesimizam. Dr. Rogulja nije znao za pesimizam. Svojim poslanicama kroz ratne knjige »Luči« ulijevao je u naše duše idealizam, vjeru, nadu, uhvanje i ljubav.

U radu za katoličke i narodne ideale nailazio je na prigovore i nerazumijevanje, poglavito kod onih, koji su morali da ga potpomognu u tom radu. Često se tužio na kritikizam u katoličkim redovima, veleći da su »neprestani napadači dozlogrdili tolikim radnicima u katoličkom pokretu, tako da su počeli ostavljati najizloženija mjesta u katoličkoj falangi, te se povlačiti u miran život bez borbe i napadanja.« I on je doživio razočaranja. Ali nikada nije smalaksao. Neprestano je isticao, kako svaki onaj, koji želi da radi za narod, mora da žrtvuje sebe za ideje katoličkog pokreta. »Ostavi sve svoje, zaboravi samoga

sebe i daj svega sebe u službu naših ideja«, govorio je on često. Takov život zahtijeva žrtve i pregaranja. »Bez žrtve, rada i pregaranja ne će ništa biti od naše akcije«, reče jednom. U jednom političkom članku 1916 napisao je ove markantne riječi:

»Netko je jednom prilikom rekao, da je Hrvatska močvara, u koju će morati naši najjači individui zagaziti, a možda i propasti, da stvore bazu, na kojoj će kasnija pokoljenja izgraditi zgradu nove kršćanske Hrvatske. Svaki od nas mora da budne u sebi tako odgojen, te može pridonijeti tu žrtvu da služi kao jednostavni potporanj u močvari današnjeg hrvatskog društva, jedan od mnogih potporanja, na kojima će počivati hrvatska kultura. Svaki od nas mora biti spreman, da pridonese tu žrtvu, koja nije ništa drugo, nego njegova dužnost, svaki od nas mora biti tako jak da pregori sve za ideale, pa makar momentano i ne došao do pobjede, makar bio jednom i prezren i nepotrebit, makar morao predvideti, da će biti bačen kao iscijeđen limun.« Divna je ovo slika njegova života i rada!

U prvom programatičnom članku »Narodne Politike« ističe: »Prošli su teški časovi ponizjenja, ropstva, dolazi vrijeme rada, borbe i izgrađivanja i kao što smo pomogli trzati lance, hoćemo da i pozitivno ostvarujemo svoje nacрте«.

Za vrijeme sloma i iza sloma piše on u »Narodnoj Politici« programatične članke o našoj nutarnjoj i vanjskoj politici, o uređenju države, te o svim problemima, koji zasijecaju u život naroda i države.

Putujući po raznim krajevima naše domovine proučavao je psihu seljaka, narodne mane i potrebe, te je uvidio ekonomsku, kulturnu i socijalnu zaostalost našeg naroda. Kao iskreni patriota i pobornik prave demokracije, nastojao je da gospodarski, prosvjetno i politički podigne i uzgoji seljačke mase. Nebrojene mase slušale su vatrenu riječ ovog velikog pobornika seljačkih prava. Smrt velikog prijatelja seljaka, duboko će se kosnuti svih onih tisuća, koje su slušale njegove govore.

Volio je snažne individue, gvozdeno pojave, ljude koji vjeruju, koji se žrtvuju i koji nepokolebivom ustrajnošću provode svoje nacрте. Tražio je karaktere prije svega i isticao, da političko prosvjećivanje može vršiti samo ona inteligencija, koja je nekompromitirana.

I na nj možemo primijeniti ono isto, što je on pisao o dru Eckertu: »Ljubio je svoj narod i učio je bez prestanka iz knji-

ge i iz života, a napose putujući po našim i stranim zemljama, jer je znao, da narodni preoprod ne će pripraviti znanstveni i politički diletanti, nego ljudi solidna obrazovanja, jake volje i izgrađena karaktera.

Književni njegovi sastavci odlikovali su se jasnoćom stila, ljepotom jezika i bogatstvom izraza. Život »Domagoja«, čuvstvovanje i osjećanje čitave jedne generacije, koja ga je tako silno volila i poštovala, opisao je tako vjerno, s tolikom toplotom i ljubavlju, da smo svi mi čitajući te sastavke nalazili u njima sami sebe. U najcrnijim danima tuđinske najezde, hvata ga melankolija i obuzimlju ga misli o narodnoj prošlosti i budućnosti. Pjeva on melankolične pjesme iz kojih progovara narodna duša. Ovako on smotri o pjesmi našoj: »Krvava je i strašna povijest mog naroda. Tamna je i teška pjesma, što iz njegove duše izvire. I zato u pjesmi plačemo i tužimo se, u pjesmi, kojoj nema nigdje premca, jer se od nje grči i tuđincu srce u boli. U svakoj je našoj pjesmi trag tuže, kao što nam usud spušta u svaki čas života kap otrova i smrti.«

»Čekamo da dođu novi ljudi i otkriju momu narodu put do spasa. Ali ako ih doskora ne budne, početak će zamirati pjesma u hrvatskim lugovima, a samrtni će mol zavladati našom zemljom, dok ne umre i on.«

Kad je zadovoljan, kad ga ostavi sjetna, a u dušu ude osjećaj radosti i sreće, zna on da »piše pjesmu pijanu od veselja, radosnu kao pean i bezbrižnu kao diti-ramb boža Bakha, da se razveseli i istrigne iz duše onaj mol, koji dršće, trza i plače, od koga srce puca i umire, a u najljepšim časovima ulijeva u veselju kaplju tuže.«

Iza turobne i ganutljive sevdalinke, zapjeva on pjesmu punu života i vatre.

Napisao je najbolju študiju o svom velikom učitelju Janezu Kreku. U rukopisu ostali su njegovi zapisi iz Belgije i Njemačke, te najmarkantniji fragmenti o dru Eckertu pod naslovom »Vitez svetoga Grala«.

U posljednje vrijeme dao se bio na sistematski i temeljiti rad organizacije Pučke Stranke. Osnovao je i zadrugu »Narodna Prosvjeta«, kojom je dao podlogu našoj znanstvenoj i beletrističkoj literaturi, te je sam priređivao djela za štampu naporno radeći dane i noći. Za vrijeme prevrata vidimo ga u Narodnom Vijeću, gdje dneve i noći, gotovo bez prestanka, neumorno radi, vršeći samo svoju dužnost prema oslobođenoj domovini, — idealu za

koji je vazda radio i prema kojem su bile uprte sve njegove težnje i sva djela. Bio je jedan od najradišnijih ljudi u Narodnom Vijeću, pa se bez pretjerivanja može reći, da je prvih desetak dana vodio državu SHS. Roguljine riječi o Kreku, da je »marljiv kao Nijemac, brz i okretan kao Francuz, dubok i religiozan kao Slaven«, možemo na nj u potpunoj mjeri primijeniti. Ne čudimo se stoga, da je o ovom mladom čovjeku rekao Krek »da u miru može umrijeti kad ostavlja dra Rogulju«.

Dr. Petar Rogulja bijaše vatren, radikalni katolik. Pun duha Božjega u sebi, kršćanske ljubavi i samozataje. Pobožan kao dijete i nevin kao anđeo. Nije znao za kompromis. »U načelima nema kompromisa. Kompromis potječe od sotone«, govorio je on. Tip praktičnog katolika, borca i viteza poput Filiberta Vrau, O' Connela, Windthorsta, Ferrinia i t. d. Svojim životom bio je uzor katoličkom laikatu i akademskoj omladini, a branio je vjeru i Crkvu perom, riječju i djelom. Sačuvao je svoj nepatvoreni katolicizam i oštro je ustao protiv svećenika reformista, protiv t. zv. pokreta žutog svećenstva. Veli, da je tom pokretu glavni uzrok žena i da u tim ljudima nema pravog duha. »U današnje doba, kada se kulturkampf počinje razvijati svom snagom, kada nauk vjere bacaju iz škola, kada je naš narod u najtežoj dizorijentaciji i kulturnoj krizi, unose oni nemir u narodne i svećeničke redove. Ne može biti pravi svećenički duh, koji smatra svoje zvanje i religiozni rad obrtom, a kler hoće da pretvori u stalešku organizaciju, kojoj je zadaća, da zadobije što bolje radne uyjete od svojih poslodavaca, valjda biskupa! — Jedini put spasu iz ovoga kaosa jest rekristijaniziranje klera i njegova najintenzivnija suradnja u katoličkoj akciji oko rekristijanizacije naroda.«

Dr. Petar Rogulja bijaše velik prijatelj katoličkog radničkog pokreta. Zajedno s političkim, socijalnim, gospodarskim i kulturnim programom Pučke Stranke izrađuje on i moderni, savremeni radnički program, prema uzoru najnovijih i najboljih radničkih programa u Belgiji i Njemačkoj, imajući pri tom na vidu i naše domaće prilike.

Dr. Petar Rogulja bijaše vodom i učiteljem mlađe hrvatske katoličke generacije. Stotine akademičara i tisuće srednjoškolaca gledalo je u njemu utjelovljenu ideju kršćanskog preporoda. Tisuće su išle za njim očarane silnom snagom njegova duha, i bujicom njegovih riječi. Na svim

sastancima vidimo njega i svemu on daje glavni ton. On, propovjednik velikih ideja i velike ljubavi, okuplja oko sebe omladinu, osobito najmiliji mu »Domagoj«, i govori o svemu. O ciljevima savremene omladine, o uzgoju, dužnostima, požrtvovnosti, pregaranju i patnjama. Oduševljava mlade ljude za velike i plemenite ciljeve. Ne obećava nikomu ništa, nego vječno naglasuje princip rada, morala i dužnosti. Glavni je refrain njegovih govora: Dužnost, požrtvovnost i samozatajal

Poput dra Kreka zasnovao je socijalne tečajeve, koji su imali svrhu, da odgajaju javne radnike za katoličku akciju. Jedan takov tečaj obdržavao se prošle godine u malenom, naprednom seocu Homec kraj Kamnika. On je davao samo naloge, zapovijedi i svi su ga slušali, dok se on tiho smješio, a oči mu živo svjetlucale.

Bio je siromah, beskućnik kao i svi veliki ljudi. Hranio se iz priproste kuhinje domagojskog konvikta i spavao na tvrdim ležajima. Iza ugodno prospavane noći na mekoj, toplijoj postelji, smiješio se zadovoljno. S najmanjim se zadovoljavao. Kad nije imao uzglavlja, stavio bi pod glavu leksikone i jednako je bio zadovoljan, kao da je prospavao na kraljevskoj postelji. Osnovao je domagojski konvikat, gdje su našli zaklonište i hranu siromašni študenti, koje je on »gvardijan« najviše volio, nazivajući ih »časnom braćom«. Čitave pripovijesti mogle bi se napisati o njemu kao čovjeku i drugu.

Pet je godina prošlo od smrti viteza svetoga Grala, a evo leže nam u grob i drugi vitez. Dva naša najbolja druga, Dioskuri naši, ostaviše nas tužne i žalosne.

Za Davidom ode i Jonatan. Izgubismo dva najjača tipa, koja je odgojio katolički pokret.

Ime dra Rogulje bilo je program, jednako ko što je ime Kreka bilo program. »Danas je on mrtav. On, kojemu su probdjevne noći ostavile tamne sjene na mladenačkom licu. Umro je, jer je htio više života. Uništavao je noćne satove, da stigne svjetlo zore. Novinar, taj večernji Lazar, žrtvovao je sve za list, svoju ljubav i svoj ponos. On je žrtvovao za misao svoje tijelo, svoje zdravlje, svoju mladost.«

Na glas o njegovoj smrti njegovi su drugovi od užasa zanijemili za nekoliko časa. Čemer i bol ušuljao im se u srca i duše, lice im je pokrila koprena teške tuge, a u oči su navirale suze. Na svečanoj, žalobnoj proslavi, gledali smo u duhu blagi lik našeg drugog viteza, dok su dvoranom bružili akordi tužne i ganutljive pjesme: »Oj, zbogom dragi brate naš«, akordi što tresu srcem i dušom, i sjetili smo se njegovih riječi, koje je napisao u nekrologu drugu N. Miletiću: »On nije uzalud živio: novi će ljudi početi stazom, koju je on utro, novi će rod silniji i jači od starih nastaviti njegov rad, pa njegove osnove nijesu uzalud sijane, jer nikad ne žanje onaj, koji sije.«

U ovim riječima nalaze učenici Tvoji svoj program. A Tvojoj uspomeni najbolje će se odužiti, ako ovaj program stave u djelo. Nad preranim grobom velikog Jugoslavena, pionira kršćanske kulture, kličemo:

Vječna Ti Slava mrtvi viteže naš!

JANKO KRALJ:

Narodnost in nadnarodnost.

Šli smo skozi plamen svetovne vojne, v njem so se naša tri plemena zčila v nacijo; v tem plamenu je pa v nas samih zgorelo marsikatero papirnato geslo. S celo dušo smo se borili za politično svobodo in ujedinenje. Sredi najostrejšega boja za narodno osamosvojitvev je pa plahio zvenel klic po človečanstvu, je v socijalni revoluciji, ki je pretresla temelje sveta, naraščal, se oprl na predvojno mednarodno gibanje in danes si stojita nasproti dva principa: Nacijonalizem in internacijonalizem. Določiti moramo svoje stališče na-

pram tema dvema idejama, premostriti ju hočemo z visokega vidika Kristovih načel in kulture, da nam bo pot v bodočnost jasna. Vemo: Krščanska načela so absolutna, večna; oblik, s katerimi naj se na zunaj izražajo naša stremljenja, je več, privzeti moramo one, ki odgovarjajo kulturnemu stanju in gospodarskemu razvoju naše domovine in sodobne družbe.

I. Cela človeška družba sestoji iz cele vrste celic, individuov, ki jih je narava sama razvrstila na tri stopnjujoče se organizme: Družina, narod, družba. Vsak člo-

vek ima, že s tem da biva, dane gotove pravice; predvsem ima pravico do življenja in sicer do materijelnega in duševnega življenja, ima pravico, da svobodno razvije svoje sile in zmožnosti, v kolikor niso kvarne skupnosti. Posameznik ima tudi prirodno pravo, ohraniti svoje narodne posebnosti, t. j. ono posebno črto v sebi, ki ga loči od pripadnikov drugih narodov. Nacijonalno pravo posameznika je del njegovega duševnega eksistenčnega prava. To njegovo pravo krši oni, ki jemlje otroku narodno šolo, mu hoče s silo vzeti njegovo materinščino, kdor ne priznava članu kake narodnosti enakopravnosti radi njegove narodnosti same.

Narod kot celota ni zunanje organizirana, ampak samo logična enota. Znaki te celote so skupne zgodovinsko-politične tradicije, skupni politično-kulturni in ekonomski interesi in skupne aspiracije za bodočnost. Ti znaki dajo kakšni skupini ljudi enoten, samobiten značaj, ki razlikuje to skupino od drugih skupin človeštva. Ta skupina ljudi, narod, ima tudi pravico, zahtevati od države in družbe, da sme ohraniti svoje skupne posebnosti, svojo narodno kulturo, predvsem svoj jezik, to dragoceno kulturno dedščino, izbrušeno v trpljenju in radosti pradedov. Dolžnost države do naroda pa ni samo negativna, — da ne napada kakega naroda in da ga ne ovira v razvoju, — ampak tudi pozitivna: da narod pri njegovem stremljenju, razviti svoje sile, krepko podpre. Narodove pravice imajo pa tudi svoje meje: narod ne sme kršiti tujih pravic, se ne sme razvijati na škodo drugih narodov. Polja, kjer se prava in interesi različnih narodov križajo, je treba urediti potom pravičnega sporazuma.

Kake dolžnosti ima pa posameznik do svojega naroda? Zapoved ljubezni do bližnjega obsega vse ljudi; vendar imajo oni, ki so nam po krvi, jeziku, narodnosti bližji, večjo pravico do naše ljubezni. Dolžni smo delati na to, da narodu ohranimo njegov samobiten značaj in dvignemo njegovo нравno, kulturno in gospodarsko stanje. To nalogo udeležimo na dvojen način: Principu samoohrane odgovarja narodno-obrambno delo; drugi in glavni del našega nacijonalnega dela obstoji pa v tem, da ojačimo нравne, kulturne in gospodarske sile naroda. Da ojačimo njegovo notranjo нравno silo: ker le duševno zdrav, nraven narod si more priboriti solnčno mesto v svetu. Nравnost je pa brez religije v naro-

du kot celoti nemogoča. Edino religija more dati posamezniku, — in iz teh obstoji pač narod, — ono notranje ravnotežje, ono konstantnost dejanja in hotenja, ki je znak нравnega življenja in ki tvori značaje. Verski prepород ljudstva je v tem zmislu plodovito narodno delo, ker je delo za duševno in нравstveno zdravje naroda.

Druša naloga je, dvigniti kulturno stanje naroda in mu odpreti pot do samonikle slovenske, jugoslov. in svetovne kulture. Podrobno, realno delo je pot, ki so jo hodile in jo hodijo naše vrste od Kreka do nas najmlajših. — Obrniti pa moramo pažnjo tudi na gospodarsko stanje. Ni sicer res, da je duševna kultura neposredno odvisna od materijelne, vendar stoji do nje v gotovi vzročni relaciji. Naša zemlja vpije po gospodarskih, tehničnih in agrarnih strokovnjakih, žejna je gospodarske izobrazbe, da bo mogoče izrabiti speče sile. Tudi tu je široko polje za narodno delo.

Dolžnost, ki jo imamo do narodne celote, nam narekuje tudi, da branimo njegovo pravico do samoohrane. Ščititi posameznika, ki je v nevarnosti, da izgubi svojo narodnost, je naloga narodne obrambe. Kako se ta boj strinja s krščanskim načeli? Z narodnoobrambnim delom ščitimo duševno eksistenčno pravo posameznika, njegovo prirodno pravo. To delo ima pa še drugo, praktično plat. Pri metamorfozi človeka, ki pride od ene narodnosti k drugi, propade v njem cel kompleks etičnih in kulturnih vrednot; da, pri tem umre v mnogih slučajih tudi draga dedščina domovine, njegova vera. Pojem narodne obrambe vsebuje že sam v sebi znak defenzivnosti, vsako kršenje tujih pravic je nemoralno in nekulturno.

Da strnim ta kratka izvajanja in odgovorim na vprašanje: Kaj pojmuje mi pod nacijonalizmom? Nacijonalizem je zapopadek vseh stremljenj, ki gredo za tem, da ohranijo narodu njegov samobiten značaj in ojačijo njegove нравne, kulturne in gospodarske sile, ne da bi s tem kršila pravice tujih narodov.

To so meje našega nacijonalizma, to je tudi pot, ki pelje do našega nadnarodnega mišljenja. Naš nacijonalizem je ograničen z нравnimi zakoni; on je delo za ljudstvo v onem odseku zemeljske oble, kjer biva jo Jugoslovani. Vemo: nemoralno je, prilaščati si tujo pravico, in naj si jo prilašča posameznik ali narod v celoti. To je tisti nepremostljivi prepad med našim naziranjem o narodnosti in med radikalnim na-

cijonalizmom. Radikalni nacijonalizem je vzrastel iz doktrine individualizma, ki zahteva svoboden razmah poedinčevih sil neglede na dobrobit skupnosti. Ta doktrina ni ostala omejena na gospodarsko polje, prodrla je tudi na narodno. Neglede na prava tujih narodov naj se narod razvije, širi in ojačuje, v tekmi, ki ne bo omejena po nikakem npravnem zakonu, bo zmagal sposobnejši in močnejši narod. To naziranje je zadobilo še ostrejši značaj, ko so prenesli nacijonalni teoretiki, — predvsem nemški — napačno razumevanj pojem Nietzschejevega nadčloveka na narodno celoto: Ustvarili so nasprotje med kulturo razširjajočimi narodi vladarjev, gospodov sveta in med ljudstvi parijev, zaznamovanih že ob rojstvu. Iz tega pojmovanja narodnosti in kapitalističnega gospodarskega reda je vzniknil imperijalizem držav in narodov. Nosilec teh idej je predvsem kapitalizem, meščanstvo in polinteligenca. Ravnodušje teh plasti napram narodni ideji je izginilo v trenutku, ko je zavlada la neomejena svoboda gospodarskega življenja. Grozila jim je nevarnost, da postanejo žrtev tujega izkoriščanja, da ne bodo mogli uspešno konkurirati s tujci. Zato so se oprijeli tega sebičnega, kramarskega nacijonalizma, mu nadeli slavnostno togo pristnega čuvstva in z rodoljubnimi frazami so hoteli zakriti njegovo notranjo trhllost in neresničnost. Ta ekspanzivni nacionalizem oznanja brezobziren boj proti vsem, ki niso člani lastnega naroda. Metode, ki jih uporablja, so nemoralne. Z gospodarskim bojkotom hoče uničiti tujca, izstrada ga, odvzame mu tudi vsakdanji duševni kruh, možnost se izobraziti in ga ovira, da more izpolniti svojo življenjsko nalogo: Razviti svoje od Boga mu dane zmožnosti v korist sebi in človeštvu. Šovenski nacijonalizem je tudi z narodnega stališča poguben. On odmeji narod od svetovne kulturne skupnosti, uniči v njem celo vrsto zdravih etičnih vrednot, predvsem načelo, da je tudi narod vezan po božjih in npravnih zakonih. Napadalna akcija enega naroda rodi odpor in mržnjo pri drugem; ta epidemija sovraštva se širi, začno se kupičiti nasprotja, ljudstvo zamenjuje pojme: Kar je boj in interesno nasprotje gotovih socialnih plasti ali gospodarskih ozemelj, imenujejo nacijonalni boj, kar je samo eksistenčni pogoj obstoječega režima, predstavljajo svetu kot življenjski pogoj narodov. Pri tem jutro za jutrom zastruplja breznačajno časopisje ozračje z brezmejnimi pretiravanji

vsega, kar dela in hoče tuj narod in vpliva razjedajoče na že itak rahle vezi med narodi. In potem marširajo lepega dne med zvoki koračnic trume ubogih, smrti posvečenih mladcev v neznani dan, za domovino... Nebo in zemlja se rušita med kriki žena in gladnih otrok, trava šumi nad mrzlimi mrtvimimi, trupli mladcev, — velika Laž radikalnega nacijonalizma pa upijanja ljudstvo, da zapusti solnčne višine svoje kulture, svobodna obzorja Človeka. ki ve, da hodi pot iz časa v večnost, da zavrže svojo notranjo, etično veličino. Svetovna vojna, ta najgloblji odpad od krščanstva in kulture, je v največji meri plod radikalnega nacijonalizma, brezobzirnega plemenskega egoizma.

V obupni borbi za našo narodno osamosvojitvev je ta duh deloma zašel tudi v naše vrste. Težko je bilo najti ravnotežje, ko nas je železna pest absolutizma pritiskala k tlom. Bili smo se za kruh, za svojo zemljo in kulturo, videli smo odhajati desetisoče v podzemsko Ameriko, medtem ko so se najslabši elementi tujih narodov razraščali na naši zemlji in ubijali npravno in gospodarsko moč našega naroda. Ako je naš boj zavzel mestoma ostrejšo oblike, je bil to akt samoobrambe. Naš boj je imel cilj, ohraniti organizmu vesoljnega človeštva mlado in zdravo nacijonalno celico in jo rešiti pred npravnim propadom. Zato je bil naš boj pravičen, krščanski in kulturne.

II. Kakor do družine in naroda imamo tudi gotove dolžnosti do skupnosti vseh ljudi, človeške družbe. Vsi ljudje so istega izvora, vsi imajo isti transcendentni cilj: Gledati Boga v posmrtnem življenju. Krščanstvo je odprlo vsem ljudem, brez razlike na narodnost pot do večnosti, notranjega osvobojenja, pot do Boga. Postavilo je princip bratstva med ljudmi, s svojim delom nam je molče pokazalo, kje je rešitev: Ne samo v razmerju med posamezniki, tudi v medsebojnih odnošajih med narodi naj velja načelo: Ljubi svojega bližnjega!

Ta veliki osvobujoči nauk je temelj našemu narodnemu mišljenju. Nacijonalni smo, ker hočemo v prvi vrsti svoj narod dvigniti k Bogu in kulturi. Nadnarodni smo, ker je cilj našega dela, preprijiti celo človeštvo s krščansko mislijo, zgraditi mostove med narodi in potom sporazuma med njimi ustvariti nov svet, krščansko organizacijo človeške družbe. Ni nujna potreba, da bi bila ta organizacija

vidna že na zunaj, da bi bila uresničena n. pr. v enotnem tipu svetovne države. Organizacija v tem zmislu more in mora biti predvsem notranja. Človeštvo mora postati duševno sklenjena enota, v vseh plemenih mora živeti krepka zavest skupnosti in prepričanje, da je to vzajemnost mogoče doseči le potom pravičnega sporazuma. Ta sporazum pa je mogoč le, ako bodo vsi narodi sledili takim нравnim načelom, ki že nosijo v svojem bistvu elemente, ki družijo ljudi. Ni nujno potrebno, da bi ta нравna načela bila ravno krščanska. Vsebovati jih more deloma n. pr. tudi budizem ali mohamedanstvo. A v krščanstvu so najbolj popolno in jasno izražena, ker tvorijo osnovo in temelj krščanske etike.

Paralelno s tem notranjim prepordom bodo tudi zrastle zunanje oblike te velike zajednice — to je razvoj, ki ga naše oči ne ugledajo. Daleč je še ta cilj, mogoče ga stoletje še loči od nas. Bolj kot kdaj prej je pa danes potrebno, da to svoje nadnarodno mišljenje zopet poudarimo in začnemo udeještvovali. Katoliška omladina, elastična generacija, ki je še v razvoju, naj misli in dela »za rod, ki še rojen ni«.

Ne samo iz načelnih, krščanskih vzrokov, tudi iz čisto kulturnih vzrokov mora biti v nas vedno živa nadnarodna zavest. Gospodarski, socijalni in politični razvoj kulturnih narodov gre nasproti sintetičnemu razdobju, ki je dano že z razvojem prometnih sredstev. Prvikrat po stoletjih se je človeštvu posrečilo, ustvariti enotno gospodarsko ozemlje: Zemeljsko kroglo. Tudi kulturni razvoj hodi in poide v isti smeri. Ta sintetična svetovna kultura bo združevala najboljše obstoječih plemenskih kultur v višjo celoto in nad to visoko planjavo se bodo dvigali novi vrhunci narodnih kultur. Ugovor, da bo pri tem narodna kultura izgubila svoje izrazito obilježje, ne drži. Svetovna kultura sestoji iz cele vrste narodnih kultur. Bolj kot nosijo ti posamezni deli na sebi pečat samonikiosti, bolj peštra, globlja in širša je splošna svetovna kultura. Cilj kulturnega internacijonalizma ni, nivelirati narodne kulture, odstraniti vse one posebne znake, ki jim dajejo poseben izraz, njegova naloga je, da združi vse te raznobarne kamenčke v pešter, a harmoničen mozaik.

Toda: Kaj ni laž, govoriti o našem internacijonalizmu, ko vemo, da polje v nas

vseh krepko slovansko čustvo? Ni laž. Človeška družba mora organično zrasti v celoto. Sorodni narodi — in naj bo njihova sorodnost krvna, jezikovna, kulturna, ali politično-historična, — sorodni narodi najlažje zasujejo prepade med seboj in si podajo roke. Slovani smo si sorodni po krvi, jeziku in duši, sorodni smo si (vsaj za Jugoslovane in Čehe velja to) po razvoju nacionalne ideje, ki je bila v zadnjih 70. letih vedno tudi slovanska. Vezi med nami in drugimi Slovani hočemo okrečiti, ne zato, da bomo bojna četa nasproti drugim nacionalnim skupinam, ampak zato, da ustvarimo višji kulturni organizem v človeštvu. Mi smo daleč od političnega, šovenskega panslavizma. Slovanstvo nam je etapa na poti do velike družine človeštva; slovenstvo, jugoslovanstvo, slovanstvo in človeštvo, — to so štiri točke našega razvoja v bodočnosti. Zadnji cilj je velika družina človeštva, v kateri bo imel vsak narod svoj izrazit obraz in samoniklo dušo, a vse te duše bo preveval klic, da je postava ljubezni vrhovni zakon človeštva.

To naše mednarodno mišljenje se globoko razlikuje od internacijonalizma marksistov. Marksistični internacijonalizem moremo razlagati le iz cele njihove ideologije. Končni cilj marksizma je, upostaviti na razvalinah sedanjega družabnega reda komunistično državo. Ta cilj hočejo doseči z organiziranim bojem svetovnega proletarijata. Enotna fronta svetovnega proletarijata je mogoča edino na mednarodni podlagi. »Ako prepletemo proletarčevo dušo z idejo nacionalne države, ga s tem neposredno odtujimo njegovi razredni nalogi. Misel enote lastnega naroda in vlade nad tujimi narodi postane orodje kapitalistične politike«, pravi Otto Bauer.* Narodna zavest ovira enotnost in moč razrednega boja, zato jo socijalna demokracija v principu zameta. Samo tedaj poseže v nacionalni boj, ako upa, da se bo tako približala svojemu končnemu cilju. Ne zato, da brani prava naroda kot celote, ampak ker je uvidela, da bo v narodno konsolidiranih državah razredni boj lažji in enotnejši, je v zadnjih letih mestoma podpirala boj za narodno osvobojenje.

Mi pravimo: Z duševnim prepordom človeštva, z idejami krščanstva, se bo razvila in ojačila nadnarodna misel. Socijalna demokracija trdi, da bo razredni boj in prevrat sedanjega družabnega reda rešil to nalogo. Ta internacijonalizem je pogrešen, ker ignorira sodobni realni položaj; ker

ignorira pravo naroda in posameznika, da razvije one izrazite, samo njemu lastne sile in zmožnosti, ki ga razlikujejo od drugih narodov. Pogrešen je, ker išče rešitve tega v prvi vrsti duševnega, psihološkega vprašanja v gospodarskem prevratu.

Razbili smo obzorje meglenega ljubljanskega barja, padle so meje Zedinjene Slovenije, — naš duh hoče poleteti še dalje in podati roko vsem onim, ki se bore za iste ideale kot mi. Pri sebi začnimo udeještvovali mednarodno misel. Vprašanje je samo to: Kake poti naj hodimo, da ne postane naša nadnarodna zavest lažnjiva gesta? Na kratko hočem načrtati poti, ki vedejo katolika do uresničenja te misli.

Gibalna sila kulture in mišljenja je duša. Vsak idejni prevrat in razvoj v zunanjem življenju korenini v preporodu mišljenja; vse svet preustvarjajoče gonilne sile leže v človeški duši. Šele potem, ko je misel prepojila in obvlada duha, začne človek udeještvovali to misel, o izrazi v besedah in delih na zunaj.

Ako hočemo človeštvu privzgojiti zavest, da obstoji nujnost in npravna dolžnost vzajemnosti med narodi, moramo preosnovati njegovo notranjost. Ta duševni preporod je v popolni meri mogoč le potom krščanstva. Samo ono vsebuje one etične elemente samoodpovedi in pravičnosti, ki jih zahteva nadnarodna misel od posameznih plemen. Ona sama more vzgojiti oni kolektivni altruizem, ki gradi mostove in zaspisa prepade med narodi. Sijajen zgled tega kršč. nadnarodnega mišljenja je misijsko delo katol. Cerkve. Temeljno delo za internacijo krščanstva je zdrava krščanska vzgoja. Napačno bi bilo misliti, da je ta vzgoja breznarodna. Nasprotno! Zdrava narodna vzgoja, katere cilj je, vzbuditi spoznanje o lepoti kulturnih in prirodnih zakladov naše domovine, — a ne mržnje do tujcev! — pelje naravnim putem tudi do nadnarodnega mišljenja. Ako ljudstvo uvidi, kako globoko segajo gospodarski interesi in kulture različnih narodov ena v drugo, ako vidi, koliko se ima domača kultura zahvaliti tujim narodom za svoj obstoj in procvit, se bo naučilo spoštovanja do tujih narodov in do sebe. Krščanska vzgoja more edina združiti te dve dozdevno nasprotni črti značaja: Da navdahne človeka s toplo ljubeznijo do rodne zemlje in ga obenem prepoji z duhom viteškega priznanja tujih prav, z duhom objektivnosti napram kulturnim, gospodarskim in socialnim interesom tujih narodov. Krščanska vzgoja je vzgoja k zdravemu nacionalizmu in

zdravemu internacijoalizmu, ki se ne izključujeta, ampak dopolnjujeta.

Drugo polje, kjer je udeještvovanje našega nadnarodnega mišljenja uspešno in potrebno, je veda. Zemeljska krogla se manjša. Tehnika je zmanjšala prostorne, civilizacija pa duševne razdalje med narodi. Razvijajoče se kulturne simbioze sveta ni mogoče zanikati. Kulturna izolacija kakega naroda pomeni danes propast njegove plemenske kulture. Veda je že v svojem bistvu mednarodna. Da ne bomo kulturno izolirani, moramo navezati stike z internacijoalnim znanstvenimi organizacijami, kongresi in inštituti. To je najlažja in najbolj naravna oblika skupnega dela, prvi korak do vzajemnosti duhov. To mednarodno delo je pa tudi nacionalnega pomena. Preprečili bi, da bi se ponovila v taki tragiki scena, ki je zaključila dramo našega narodnega udejšenja. Ko bi bili mi imeli močno kulturno postojanko v mednarodnem svetu, bi naš glas ne bil zamrl brez vsakega odmeva. — Z mednarodno organizacijo znanstva dosežemo tudi najintenzivnejšo ekonomijo dela: razpršene in osamljene sile ene stroke se strniče. Posebne važnosti je to danes, ko se vse znanosti vedno bolj cepijo in špecializirajo.

Ne samo v vedi, tudi v medsebojnih odnosajih držav prodira vedno bolj mednarodno načelo. Območja, ki jih je treba urediti z mednarodno zakonodajo, zavzemajo vedno širši obseg. Imamo že začetke mednarodne uprave, produkcijskega in prometnega reda in trgovskega prava. Vse to je šele v povojih, te klice pa bodo vedno bolj naraščale. Tudi na ta razvoj bomo pozorni, da bo mogla naša država govoriti tehtno besedo v zboru narodov.

Še tretje, za krščansko gibanje mogoče najvažnejše polje za udeještvovanje nadnarodne misli imamo. Politične, kulturne in strokovne organizacije katolikov naj iščejo v skupni mednarodni organizaciji novih vidikov in enotnih smernic. Internacijoalno materijalizma zoperstavimo internacijoalno evangelija, organizacijo razrednega in narodnega solidarizma. Vemo, da organizacija potencira sile, — katoliška mednarodna organizacija naj pomnoži sile plemenskih organizacijskih teles in naj jih ohrani vedno v svežem toku idej, ki valove skozi svet. Organizacija propada, okosteni, ako ne vdahnemo od časa do časa novega, mladega življenja v njo. Naše telovadne, protialkoholne, kulturne in strokovne organizacije naj črpajo nagibe za nove ideje in or-

ganizatorične oblike iz vreća mednarodnih katoliških organizacij. In slednjič — to velja za nas takoj —: Naloga jugoslovanske kršćanske omladine je, da v najbližjem času naveže stike z inozemskim katoliškim dijaštvom; najprej v svrhu informacij, potem pa, ko bodo naši stiki trdnješi, bo prišel čas, da osnujemo mednarodno zvezo kršćanskega dijaštva. Res je, to ni delo, čigar sadove bi jutri želi. V neznana stoletja uprimo oči, za bodočo veliko družino narodov delamo.

Da torej povzamem v kratkem vodilne misli: Naše narodno mišljenje je zasidrano v pravu naroda do samoohrane in razvoja narodnih sil; cilj našega nadnarodnega mišljenja je ustvariti potom kršćanstva harmonijo med pravi in stremljenji različnih narodov. Te dve ideji, kot jih mi pojmujemo, se ne izključujeta, ampak dopolnjujeta ena drugo. Imamo polno zavest, da je naš narod samo celica v organizmu človeštva. To celico razviti in ohraniti zdravo, — je cilj našega nacionalizma. Vse celice v organizmu človeštva spraviti v sklad, stvoriti iz njih

harmonično, od kršćanskih idej prežeto enoto, — je cilj našega nadnarodnega mišljenja.

S tem dragim nam darom v duši zremo z zanosom v zarjo neznanih dni in v nas zveni kršćanska misel, ki jo je Emerson tako lepo izrazil: Solnce življenja bo šele vzšlo, ko ne bomo samo pazili na to, da nas naš sosed ne prevara, temveč če bomo v prvi vrsti skrbeli za to, da ne bo po nas oškodovan v svoji lasti.

S tem načelom hočemo na delo za človeštvo v jugoslovanskih zemljah. V tem delu bomo nosilci zdrave nacionalne misli — narodu vero, kulturo in blagostanje — bomo pa tudi glasniki nadnarodnega mišljenja — naš cilj je vzajemnost vseh narodov. Ta vzajemnost ne sme biti utelešena morada samo v organizaciji zveze narodov, ki bo zastražena s paragrafi in bajoneti, ampak v duševni organizaciji človeštva, temelječi na načelih kršćanske etike. Tej duševni organizaciji človeštva veljaj naše vzgojno, kulturno in socialno delo.

GR. BLAŽEVIĆ:

Uloga našeg seljačkog staleža.

Istina, koju je Krist rekao: »Nijesam došao na svijet donijeti mir, nego mač,« malo se kad jače manifestirala, no upravo u današnje vrijeme. Živimo u doba, kad svaka grana ljudske djelatnosti stupa putem istine ili laži — toga si sama nije svijesna. Viču, da imaju pravo, a opet nisu sigurni, da je istina, što misle i hoće, te se tako svi skupa guše u neznanju, u zdvojnem i nervoznom životnom skepticizmu. Ipak oštrije oko promatrajući ovu suznu dolinu zapaža dvije povorke, koje kreću diametralno oprečnim pravcima, a tek neznatna skupina krzma još, kojim će pravcem udariti.

Jedna povorka stupa sigurnim putem, putem Kristovih načela, a druga skupina negira ta načela i sav joj se rad sastoji u negativnom, revolucionarnom rušenju onoga, što je prva izgradila. Treća se grupa, kako reko, promišlja, ali ne za dugo. Ovako je gotovo svuda danas svijet raspoređen, a i u nas je osobito rat pospješio ovakvo diferenciranje.

Zanimivo će sad biti promotriti, kako će se naš seljak orijentirati u moru

ovih ideja. Njegova će orijentacija biti od to veće važnosti, jer će na onoj strani, kojoj se on prikloni biti i pobjeda i uspjeh, budući da je seljak apsolutni kontingent države. Nema sumnje, da će borba, koju već danas vodi kršćanska i liberalna inteligencija, biti ubrzo prenesena i na seljaka.

Uočimo časom karakter seljaka, što mu ga utisnula priroda, vjera, društvo. Anima humana naturaliter christiana — kod njega se to najbolje očituje. Seljak ne misli brzo i nervozno, nego polagano, a rezultat svog umovanja zbije u poslovicu — gnomu, što onda narod usvaja kao aksiom, kao neprizivna istina, kojoj se ne smije protusloviti. Ideje polako probijaju njegovu dušu, ali ih on lako i ne pušta. Seljak voli miran život i teško se diže na revoluciju. Konzervativan je. Zato je seljak više religiozan no i jedan drugi stalež, a blaga se vijest rado prima njegove čudi. Cijelo njegovo življenje ovisi gotovo od prirodnih sila, a jer su tu ljudi nemoćni, to je on upravo evidentno ovisan od Božje pomoći. On je zdravijih života od buržoazije i radništva, jer se

kreće u prirodi, hrani zdravom hranom, ne bdiye noću kod raznih, nervoznih zabava.

Seljak je dakle kao takav mnogo zgodniji za koju dobru ideju, no ostali članovi masa. I nije čudo, da u državama, u kojima je provedena dioba duhova, upravo seljaštvo stoji više no koji drugi stalež u kršćanskom taboru. Dapače se može ustvrditi, da dandanas seljaštvo označeno u onako krupnim konturama reprezentira kušćansko svjetovno naziranje, a radništvo naprotiv materialistično - ateistično. Inteligencija je podijeljena te vodi zapravo oba tabora, i ako se opet znade sva naći na okupu u obrani svojih interesa u slučaju klasne borbe.

Naš će budući rad većinom biti među seljaštvom, radništvom i malograđanstvom. Naš je seljak još dosta pošten i vdan vjeri, zato i jest najnaravniji teren katoličkog pokreta. Uzevši k tomu u obzir kako je ogromni dio našeg jugoslavenskog radništva organizovan na načelima socijalne demokracije, a građanstvo trulo, to nam opet ostaje — seljak, kao najsačuvaniji elemenat.

To ga su svijesni i oni ljudi, kojima je svaka kršćanska ideja mrska. To oni znadu i postaviše sebi geslo: Van na selo! Pod raznim krinkama: znanosti, napretka, savremenosti itd. unose među narod bolesne i krive ideje. Ne odabiru sredstva i način. Glavno je: ohladnjeti seljaka, smutiti ga u vjeri, a što će dalje biti onda od njega, nije ih briga. I priprosti seljak vjeruje »gospodinu«. Na njemu se doista ispunjuje ona Voltaireova: Lajžite, prija-

telji, lažite, uvijek će od laži nešto ostati. Oni će iz humaniteta učiniti seljaku i koju korist, jer ih on onda smatra svojim prijateljima pa lakše od njega prima svaku nauku, makar mu poslije i smrt zadala.

Javno je mnijenje naj gori neprijatelj svake dobre ideje, ako joj je ono protivno. Kod nas to mnijenje stvara gotovo isključivo liberalna, socialističko - frama-zunska štampa, koja je velika i organizirana. Seljaštvo prilično pošteđeno, jer je nepismeno, ali i do njega dopire ovaj moderni otrov, što štampom što agitacijom. No s vremenom će i ono još više dobiti u ruke ovo moderno oružje, koje će ga konačno uništiti. Naša je dužnost suprotstaviti tomu novu velevlast nove ere — našu katoličku štampu. Mase su po sebi buntovne, pogibeljne. Jedino kršćanstvo jest kadro da ih uredi, oplemeni. Kršćanska nam caritas diktira, da sa Spasiteljem kažemo: Misereor super turbam, da ih spasimo unijevši u njih naša načela.

No moramo računati s mentalitetom našeg seljaka, koji uvijek povlači najrealnije konsekvence i sve svede na materialnu dobit. Poradi toga će vjerska, prosvjetna i politička organizacija kod njega počivati na **ekonomskoj**. Zato je i bio uspjeh katolika samo ondje, gdje su bile ekonomske i staleške podloge jake i solidne.

Izgrađujmo zato sebe i usposobljujmo se, da uzmožemo i u tom smjeru pripomoći preporodu našeg naroda.

Kulturni radnik u seljaštvu je u prvome redu ekonom!

JOŽA BARLÈ:

O zadružništvu.

Zadružništvo je polje, za katero se splošno naš dijak najmanj zanima, prava »terra incognita«, ki jo dijak prav malo ali nič ne pozna. Da je to pogrešek, priča najbolj dejstvo, da nam naša akademična inteligenca more nuditi tako malo, malo delavcev na zadružnem polju. To se čuti zlasti danes v prehodni dobi narodnega gospodarstva; ravno zadružništvo je brez dvoma v prvi vrsti poklicani faktor v vprašanju rešitve današnje gospodarske krize.

Kaj je zadružništvo? Zadružništvo je pojem, pod katerim razumemo del narodnega gospodarstva, temelječ na zadružnem

principu. Ta princip bi na kratko označil: »Vsi za enega, eden za vse«. To je princip vzajemnosti. V zadruži dobiček ne gre v prid posameznikom, marveč splošnosti; kapital se steka v zadružo in se vrača v gospodarstvo nazaj. Zadružništvo je nasprotni pol kapitalizmu. V zadruži so vsi enaki: vsi enako jamčijo za obveznosti, vsi imajo iste pravice, vsi enako korist.

Pojem »zadruža« je znan iz zgodovine. Stari Slovani so živeli v zadrugah. Potomstvo enega para je tvorilo zadružo; imeli so skupno premoženje in skupno gospodarstvo; zasebne lastnine, razun kakega na-

kitja ali orožja, niso poznali. Načelo »eden za vse, vsi za enega« je bilo tukaj dosledno izpeljano. Zato bi težko našli primernejše ime za naša združenja, ki temeljijo na tem principu.

Avstrijski združni zakon definira združno kot združenje z odprtim številom članov, ki ima namen pospeševati pridobitnost in gospodarstvo svojih članov s skupnim obratovanjem ali s podeljevanjem kredita. Tudi našteva zakon nekatere vrste zadrug n. pr.: Pridobitne in gospodarske zadruge, posojilne in kreditne zadruge, sirovinske in skladiščne zadruge, konsumne zadruge, stanovanjske zadruge i. dr. Zadruge so po zakonu osnovane na omejenem ali neomejenem jamstvu, to je da jamčijo združniki za obveznosti zadruge neomejeno s celim svojim premoženjem, ali pa omejeno s svojim deležem in gotovim poviškom tega deleža. Po zakonu mora vsaka zadruga biti registrirana, to je vpisana pri trgoškem sodišču v posebni od trgoškega registra ločeni združni register.

Kateri je vzrok, ki je privedel ljudi do tega, da so se začeli organizirati v združgah? Prvi in najvažnejši faktor, ki je privedel ljudi do združne organizacije je bila gospodarska stiska, nevzdržljiv gmotni in gospodarski položaj. Mali človek je prišel do spoznanja, da je posameznik proti vsemogočnemu kapitalistu preslab in da je le »v slogi moč«. Isti pojav se nam kaže v naši ožji domovini v dobi ljudskih oderuhov, in se nam kaže danes pri sedanji gospodarski krizi, ko je zahteva po združgah vedno večja.

Glavni namen združnega združevanja je kratko označeno: samopomoč. Pomagati si s pomočjo skupnega dela, skupnega gospodarstva, dosledno načelu: »Vsi za enega, eden za vse«. Vodilna misel mož-ustanoviteljev je bila, izboljšati malemu človeku njegov gmotni in gospodarski položaj, podati mu lažje življenjske pogoje. — Ta namen so zadruge tudi vedno dosegale; ozrmo se nazaj v dobo, ko še nismo imeli posojilnic, ko je pogosto imel en sam bogataš celo vas na vrhovi, da so bili ljudje več ali manj oziroma popolnoma odvisni od njega.

Poudariti moramo tudi etično stran združništva. Gospodarska stiska še ni dovolj za ustanavljanje zadrug, gospodarska stiska da le povod za ustanovitev, a moč, ki združno res priključuje v življenje, ima svoje korenine v duši ljudi, v njihovih nra-
nih lastnostih. Za ustanavljanje združnih

organizacij je treba požrtvovalnosti, nesebičnosti, poguma, ljubezni do bližnjega, idealizma — in taki so faktično bili vsi veliki možje - ustanovitelji, n. pr. Anglež Robert Owen, Nemca Schultze-Delitsch in Raiffeisen, Slovenec dr. Krek i. dr. Zadruga je utelešenje principa solidarnosti; kar skuša doseči je: ena sama velika družina, brez nasprotstva interesov, poklicev, razredov, narodov: mir, svoboda, blagostanje. Znan je izrek Schultze-Delitschev: »Zadruga je mir«.

Če zasledujemo življenje našega velikega združnika dr. Kreka, vidimo, da je za te ideje živel in umrl.

Združništvo je novejšega izvora; prve početke opazamo koncem prve polovice devetnajstega stoletja. Ustanovitelji so: v Angliji Robert Owen in krščanski socialci; v Franciji Saint-Simon, Louis Blanc; v Nemčiji Schultze iz Delitscha in Raiffeisen; specielno pri Slovencih dr. Krek. Socialno ozadje združniškega gibanja na Angleškem in Francoskem je bilo predvsem emancipacija delavskih razredov, dočim tega velikega socialnega ozadja v Nemčiji in Avstriji ne opazamo; tu vidimo kot prvi smoter združništva varstvo malega človeka, gospodarska samostojnost in povzdiga malega posestnika. Iz neznatnih početkov se je združništvo naglo razvilo in postalo važen faktor v narodnem gospodarstvu. Posebno prodira združna misel po vojni, kar je popolnoma razumljivo, saj živimo v dobi gospodarske krize: veliko znižanje produkcije, ista ako ne večja konsumpcija, pomanjkanje blaga, preobilica denarja, verižništvo.

Umevno je, da pokreta kot je združništvo, ni mogel prezreti faktor, ki je na tem zelo, če ne najbolj zainteresiran — država. S paznim očesom je vedno motrila ta pokret, ga poizkušala uravnati — ne vedno v korist združništva — in ga končno spravila pod paragraf; združne zakone imamo: v Nemčiji z dne 1. maja 1889., v Avstriji z dne 9. aprila 1873., v Srbiji z dne 3. decembra 1898.

Kakšno stališče bo v Jugoslaviji zavzela zakonodaja nasproti združništva, bo pokazala bodočnost.

Poglejmo si nekoliko ustroj združne organizacije! — Že v početku se je kazalo, da bodo imele zadruge navezane samo in popolnoma nase težak obstanek. Kje naj nalagajo odvišnji denar, kje naj v sili iščejo kredita? Ali v kapitalističnih zavodih kot so banke? Na drugi strani potrebujejo zadruge navodil in nasvetov v organizatorič-

nem oziru itd. Vse to je rodilo zahtevo in željo po centralnem mestu, ki naj bi bil večji aparat z zadostnim, izvežbanim uradničtvom, in ki naj bi bil tudi centralna blagajna za izravnavo denarja. Te osrednje zveze so bile spočetka samo organizatorične centrale, pozneje so postale tudi denarne centrale. Zakonodaja je šla osrednjim zvezam toliko na roko, da jim je pod gotovimi pogoji priznala revizijsko oblast nad zadrugami, ki so pri njih včlanjene.

Osrednje zveze so pod previdnim vodstvom jako lepo uspevale in mnogo pripomogle k razvoju združništva. Slovenci imamo naslednje centralne revizijske zveze: Zadružna zveza, Zadružna centrala in Zveza slovenskih zadrug v Ljubljani, Zadružna zveza v Celju, Goriška zveza gospodarskih društev v Gorici. Osrednje zveze se združujejo zopet v centralno zvezo, ki je navadno samo ena v državi, tako v Jugoslaviji Glavni Zadružni Savez v Beogradu. Glavna zveza pa je manj denarno, temveč bolj organizatorično žarišče.

Osrednje zveze posameznih zadrug igrajo posebno važno vlogo v izravnavi denarja potom tekočega računa (kontokorenta), v katerem stoje s svojimi člani. Zato mora biti prva skrb zveze, da je njen kapital mobilan, likviden; nalogati denar v realitetah ali investicijah bi moglo za zvezo eventualno postati usodno.

Nekatere osrednje zveze gojijo tudi blagovni promet, n. pr. Zadružna zveza v Celju, druge imajo zopet popolnoma samostojen blagovni zavod kot je n. pr. Gospodarska zveza v Ljubljani. Blagovne centrale se družijo zopet v zveze; v Jugoslaviji je ta centrala blagovnih osrednjih mest Glavna Nabavljачka Zadruga v Beogradu.

Osrednje združne zveze razpolagajo obično z velikim uradniškim in tehničnim aparatom in so postale važen faktor na denarnem trgu. Toda kolikor bolj zveze svoj delokrog in promet razširjajo, toliko večja nevarnost je, da preidejo polagoma v kapitalistična denarna podjetja. —

Pomen združništva je brez dvoma jako velik. Saj je namen združništva gospodarska osamosvojitve, gospodarska povzdiga na principu samopomoči in vzajemnega dela. Ozmimo se v polpreteklo dobo, dobo propada, razkosavanja kmetijskih posestev! Kdo je pomagal zadolženemu kmetu? Posojilnice! Uničimo naše združne posojilnice in kmet je zopet na milost in nemilost izročen oderuhu. Razbremenitev kmetijskih posestev se bo izvršila potom združništva.

Posebno važno nalogo ima združništvo po vojni, v dobi draginje in gospodarske krize, v času ko cvete verižništvo. Združništvo stvari direkten stik med producentom in konsumentom; združništvo bi moralo vzeti v svojo roko produkcijo, dalje import in eksport in bi na ta način ne samo reguliralo, ampak diktiralo cene. Seveda bi mu država morala zasigurati prednosti in ugodnosti pred posamezniki in pred kapitalističnimi družbami.

Združništvo igra, oziroma bi lahko igralo veliko vlogo zlasti danes v času socialne revolucije. Vedno glasnejši je klic po socializaciji. Ali bi ne bila socializacija po združništvu najidealnejša, najbolj uporabna in najlažje izpeljiva?

In komunizem! — Mislimo si veliko vas, v kateri je združni princip dosledno uveljavljen: združno polje, združna trgovina, združna obrt, združne gostilne, združna čitalnica itd. Ali ni to najidealnejši komunizem?

Osebnici inicijativi pusti svobodno pot in s koreninami izruje izrabljanje družbe potom kapitalizma. Razume se, da ima pozadruženje tudi svoje meje, ki mu jih diktirajo narodno-gospodarski razlogi.

Združništvo ima velik pomen tudi v etičnem oziru, kar smo že omenjali. Zadruga pobija sebičnost in lakomnost, goji pa smisel za vzajemnost, edinstvo, dolžnost, vestnost.

Tudi v kulturnem oziru je združništvo velike važnosti, saj je urejen gmotni in gospodarski položaj prvi predpogoj kulturnemu napredku.

Lahko bi navajali še druge razloge, n. pr. narodno zdravstvo, ki nam kažejo, kako velikanskega pomena je za vse naše življenje združništvo. Združništvo nikakor še ni na višku, njegov delokrog se mora še razširiti in poglobiti.

Združništvo, pouk o njem, mora priti v naše šole: ljudske, meščanske, obrtne, učiteljske, srednje šole, univerzo. Pouk mora biti sistematičen, ker edino tak nam garantira uspeh. Ljudstvo se mora odgajati v združništvu potom združnih šol, tečajev, knjižnic, razstav, izletov itd.

Država mora dati združništvu vse prednosti in ugodnosti, omejiti novo ustanavljanje bank, dovoliti ustanovitve združne banke itd.; ravno združna banka je velikega pomena za združništvo, saj se sedaj v zasmeh vsemu zdravemu gospodarstvu denar malega kmeta uporablja v kapitalistične svrhe.

Legislativa mora ščititi združništvo

s primerno zakonodajo in mu priznati vse dovoljene ugodnosti.

Kadar bo zadružna misel pognala svoje korenine v širokih ljudskih plasteh, bomo mogli reči, da je prišel čas, ko gradimo

na razvalinah starega gospodarstva novo družbo: Socialno organizacijo človeštva. In to je socializem v praksi, socializem, ki ga nobena revolucionarna gesta ne more domestiti.

MOMČILO SMILJANIĆ:

Patrijar Photije.

(Njegov značaj i djelovanje.)

Oko 130 milijuna kršćana ne pripada danas Kristovoj Crkvi, nego odijeljeni od nje traže drugdje duševni spas. Zbacivši princip jednog jednicatoga vrhovnog crkvenog autoriteta — primat vlasti rimskoga pape — okušaše najbolje sami, kako je pogubna njegova negacija. Mi danas ne možemo da govorimo o istočnoj crkvi kao takovoj, nego o samostalnim patrijarhatima, koji su posvema razlučeni političkom ili narodnom međom. Oni su međusobno neodvisni i autonomni — *ἀνεξάρτητοι* — samo su onde ujedinjeni, gdje država zaprema više patrijarhata, i to ne jedinstvom, što nužno proizlazi iz same crkvene organizacije kao takove, nego iz drugog tuđeg i izvanjskog principa — iz državne vlasti. Pogledamo li statistike evropskih država i to rubriku »ispovijedanje vjere«, namiče nam se žalosna činjenica, da najveći postotak razkolnika sačinjavaju baš Slaveni. Čudan pojav, jer Slaveni nijesu bili začetnici raskola, a niti raskol prija njihovoj naravi i težnjama. Uzroke raskolu u slavenskim krajevima valja drugdje potražiti. Mimoilazimo ovu još nerazjašnjenu stranicu u jugoslavenskoj crkvenoj istoriji a osvjetličeno samo prvu i najmarkantniju pojavu, da protagonistu u cijelom pohvatu za raskolom istočne crkve od zapadne: lik patrijara Photija¹

Photije je Bizantinac i rodom i odgojem i radom. Rodio se god. 820. po Kr. u uglednoj carigradskoj obitelji. Talentiran, slavičan i dobro opskrbljen novcem mogao se sasvim posvetiti nauci i osobnoj naobrazbi kod najboljih učitelja svojega vremena. On je to i učinio, pa mu je pošlo za rukom ne samo da je stekao opširnog

znanja nego da je i sam izradio nove smjernice u nauci i otvorio nove vidike.

Prvu prirodu njegovog javnog života zaprema znanstveni rad, kojim se bavio do godine 857., dok ga nijesu imenovali patrijarom. U svom naučnom radu ubrao je Photije svoje prve i najmirisavije lovorike. Istina, on je i dalje radio kao učitelj, ali tek sporedno, jer je sve svoje sile bio uložio u razbuktjeli crkveno-politički boj i čvrsto odlučio, da izade iz njega kao pobjednik. Svoju karijeru započeo je Photije kao profesor na visokoj carigradskoj školi i ubrzo okupio oko sebe lijepi broj marljivih slušalaca. Njegova prijazna vanjšina i vrlo ugodan način predavanja mnogo su doprinjeli, da je velika dvorana bila redovno puna. Tadanji znanstveni rad bio je još u povelju. Nije bilo izrađenog sistema, pa su se profesori bavili rješavanjem različnih problema, a temata su zasjecala većinom u filozofsko-religiozno područje. Tako je predavao i Photije. Kao iskolovani aristotelovac stavio je svoje cjelokupno i obsežno znanje na obranu vjerskih istina i zato — barem u početku — izvrsno djelovao. Photije obnavlja prvi studij klasika, a jer je pobudu crpao iz svoje osobne inicijative, nadmašnje originalnošću svojih radnja svoje drugove profesore. On je neumorno otkrivao zakopano blago grčke i rimske klasične kulture, a da barem nekako olakša saradnju svojim učenicima, osnuje knjižnicu — Photijeva biblioteka — omašni svezak, u kojem su zastupane sve vrste klasične literature: filozofija, retorika, poezija, gramatika, povijest, dakačo samo u izvatcima. Kod srediivanja i izbora u materijalu pokazuje se Photije kao profinjeni literarni kritičar. Važnost ovog početka oko gajenja klasične literature vidi se osobito, ako se sjetimo, kako se humanistički studij silno razvio u XIV. i kasnijim stoljećima i odlučno uplvisao na odgoj ondašnjih veli-

¹ Upozorujem na ovu literaturu za obsežniji studij: Mansi: *Patrologia graeca*, zvezak 15./6. (o Photiju); Hergenröther, *Monumenta graeca ad Photium*. Regensburg 1869. Od istoga autora: *Photius v. Konstantinopel, sein Leben, seine Schriften und das griechische Schisma*. Regensburg 1867/9; Maimbourg, *Hist. du scisme de Grecs*. Paris 1677.

kana na zapadu. A ne da se poreći, da su baš bizantinski učenjaci mnogo doprinjeli ovom procvatu svojim bibliotekama i podučavanjem po gradovima Italije i ostalog kulturnog svijeta. Photije je pokušao i pjevati, ali nije uspijevao. Iz svake pjesme razabire se njegov realistični značaj. U homilelici bio je bolji te je napisao vrlo lično dobrih duhovnih govorā. Da je bio dobar kanonista, ili da su ga barem takvim držali, pokazuje »Nomokanon« (zbirka kanonskih institucija), koji se njemu pripisuje. Kasnije kao patrijar još je više uplvisao na izgradnju bizantinskog crkvenog prava svojim pismima i sinodalnim dekretima. U zrelijoj dobi bavio se Photije najviše dogmatikom. Izradio je djelo s natpisom »Amphilochia«, što obuhvaća 326 radnja u obliku eseja. Danas se drži za njegovo najoriginalnije i najglavnije dogmatičko djelo: »περι τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος μορῆς ὁμοιότητος« (o proizlaženju Duha Svetoga). Radio je na njemu sve do svoje smrti u čvrstom uvjerenju, da mu je uspjelo dokazati dogmu istočne nesjedinjene crkve o proizlaženju Duha Svetoga. Spekulativ-dokazali dogmu istočne nesjedinjene crkve skripturističkim izražava se nejasno i izvrāča im kontekstno značenje. Ināče se djelo odlikuje velikom rječitōšću, dok se strastvenost pojavljuje u razdraženom naćinu pisanja. Ako još spomenemo, da je Photije bio i gardijski štopski časnik, državni sekretar, senator i izvanredni carski poslanik, onda biva jasno, da je bio veoma talentovan i radin ko pćela i da su drugi znali cijeliti njegove sposobnosti.

Da je Photije ostao i dalje svjetovnim ućenjakom pa se bavio samo knjigom i državnim poslovima, bio bi ostao u povijesti 9. vijeka urezan zlatnim, svijetlim slovima. Ali oni njegovi protektori, koji su ga imenovali gardijskim časnikom i državnim sekretarom, držali su, da je sposoban i vrijedan da zasjedne i na carigradsku patrijaršijsku stolicu. Photije pristane na ovu zamamnu ponudu te se odvaži na korak, koji mu je kasnije pribavio mnoge gorke ćasove, velićinu i slavu potamnio i duboko smizio u oćima objektivnih prosmatralaca. Historija razlaže tu ćinjenicu ovako: Na patrijaršijskoj stolici sjedio je Ignatije, nećak cara Mihajla, vrlo krepostan i muć ćvrsta karaktera. Na sv. Tri Kralja god. 857, uskrati on Bardasu, svemoćnom ministru pijanice Mihajla III., sv. prićest radi javne sablazni rodoskvnuća. Bardas mu toga ne zaboravi, već je smišljao osvetu. Na njegov savjet dade car

svoju majku i sestru zakaluderiti, jer su ga prekoravale radi nemoralna ćivota. Ignatije je trebao da im blagoslovi redovnićki veo, ali ne htjede, jer je znao, da je izbor staleća prisilan i vrlo neprilićan u ovoj prigodi. Bardas izrabī ovu zćodu, optući ga, da stoji u sporazumu sa buntovnikom Gebonom te izradi kod cara njegov izgon. Na protuzakonito ispraćnjenu patrijaršijsku stolicu imenovala lājika Photija, a svrgnuti biskup Groure posveti ga za svećenika i patrijara. Ignatije se ne htjede da zahvali, jer je i narod pristajao uz njega. Od ovog ćasa datira boj. Najprije se razvio izmeću Photija i zakonitog patrijara, a kasnije izmeću Photija kao proćelnika bizantinske crkve i rimske stolice.

Photije se pouzdavao u dvor. Ognornim noććanīm svotama i grobom laći zajedno su nastojali, da izmame potvrdu u energićnog i razboritog pape Nikole I. Nikola poslađe svoje poslanike u Carigrad, da ispitaju ćitav događaj i da ga obavijeste. Papini legati dadoše se podmititi i zavarati, pa oznaćiše na carigradskom pokrajinskom saboru Ignatijev izbor nevaljalim. Svoju odluku motiviraše, da se je Ignatijev izbor protivio 30. apostolskom kanonu, najme da ga je svjetska vlast postavila za patrijara. Ignatije opravdano nezadovoljan s tim rezultatom pozva se na Rim. Nikola zabaci saborsku odluku, Ignatija potvrdi za patrijara, Photija lići svih duhovnih ćasti, a oštro kazni i svoje poslanike. Photije se ne muknu. Šta više, on se, poduprt od dvora, odlući u otvoreni i zaplotnjaćki boj protiv pape. Sazva sabor istoćne crkve i nazva ga »općim«, premda ga je Nikola zabacio i proglasio izopćenim sve one, koji budu prisustvovali saboru. Photije se nije dao smesti. Velikim prevarama i krivotvorenjima znao si je steći popularnost tako, da se je niće svećenstvo i puk odmetnulo od pape i njemu prikljućilo. On optući papu i zapadnu crkvu, a tućba je sadržavala ovih 6 toćaka: 1. Latini (zapadna crkva) poste subotom i ućivaju u prvoy korizmenoj nedjelji mlijeko i sir. Osim toga preziru oćenjene svećenike. 2. Drće sv. potvrdu nevaljalom, ako je daje obićni svećenik. 3. Krivotvorili su »Vjerovanje«, jer su umetnuli svoj »Filioque«, pa zato i naućavaju, da Duh Sveti proizlazi i od Oca i od Sina. 4. Svećenici zapadne crkve glatko se briju. 5. Prenosom carske prićestolice iz Rima u Carigrad prešao je i primat vlasti sa rimske stolice na carigradsku patrijaršijsku sto-

licu. 6. Zapadna crkva ne pjeva u kori-
zmenoj liturgiji »Aleluja« i upotrebljava u
sv. misi nekvasni hljeb. Konačna poslje-
dica ove optužbe imala je, da se oživo-
tvori u izvedbi ideje naznačene u 5. točki:
vidljivi namjestnik Kristov na zemlji nije
više rimski biskup, nasljednik sv. Petra,
nego patrijar carigradski kao biskup pri-
jestolnoga grada. Dakako da Photije nije
smio da istupi posve izrazito ovim zahtje-
vom kao posljednim ciljem čitave akcije.
Ta to bi bilo previše osobno — egoistično
— a takvoj akciji za samovladom odlučno
bi se bili oprli drugi ugledni istočni patri-
jari, koji su više strepili pred bližim Cari-
gradom nego dalekim Rimom. Zato Pho-
tijie i istupa uvijeno, diplomatski, pa udara
na razlike u crkvenoj praksi, hvata se ne-
bitnih, promjenjivih običaja osim dogme o
proizlaženju Duha Svetoga.

Photije se odvažio na veliki i odlučni
korak. I, ako je on bi snažna, impozantna
ličnost, ovaj se čin ne smije da upiše samo
njegovoj osobi. Povijest nam dokazuje, da
veliki događaji nemaju adekvatnoga uzro-
ka u jednoj osobi, nego su to plodovi op-
ćih sila i kulturnih prilika, a pojedine oso-
be — glavni junaci — započinju igru, ili,
ako su osobito umno i moralno jaki, daju
smjer i rukovode cijelu akciju. Već u IV.
stoljeću pokazuje se težnja za vladom
među pojedinim carigradskim patrijarima.
Na crkvenom saboru u Carigradu g. 381.
ustanoviše u 3. kanonu, da iza rimskoga
pape slijedi po časti patrijar carigradski.
Taj isti zahtjev obnoviše god. 451. na kal-
cedonskom saboru u 28. kanonu. Pape su
odbili taj zaključak, jer se bazirao na ne-
opravdanom temelju carske oblasti, a
ujedno zapostavljao antiohijsku jerusolim-
sku, efešku i aleksandrijsku patrijaršijsku
stolicu, koje su bile apostolskog porijetla,
dok carigradska nije imala takve preroga-
tive. U 6. stoljeću naziva se carigradski
patrijar Ivan, Postitelj, »ekumenski pa-
trijar«, dok se tadašnji papa Grgur Veliki
nazva »servus servorum Dei«. Bizantinski
dvor, čudoredno pokvaren i okrvavljen
ubijstvom vladara i dvoranika želio je, da
ima jaki upliv i na crkvu. Ovaj izraziti ce-
zaropapizam težio je pod sakrosanktnim
plaštem vjere da prekrije unutrašnje mane
te da kao tobožnji nosioc prave vjere raz-
širi granice trulomu carstvu među mladim
narodima, što su se baš doseljivali iz stra-
nih krajeva u područje bizantinskog car-
stva. Vlastodršci su htjeli, da im vjera
bude sredstvo za izvjesne političke cilje-
ve. Rimski pape odupriješe se snažno ovoj

nezdravoj težnji, a da bi imali i jaču fizi-
čku moć, okrenuše se od istočnorimskih
(bizantinskih) careva, pa zatražiše zaštitu
kod fraoackih kraljeva i u novoosnovanom
zapadnom rimskom carstvu. Bizantinski
autokrati trebali su ipak jednu vrhovnu
crkvenu olavu u svojoj vlasti i zato su rado
neprestance potpirivali svaku akciju cari-
gradskog patrijara za prisvojenjem papin-
skog primata.

Ove pojave tvorile su zaleđe Photije-
vom istupu. Istina, on si valjda nije bio ni
svjestan ove historijske evolucije, ali je
zato razumio spretno spojiti svoju osobnu
ambiciju s ponosom čitave nacije, koja se
je držala neizmijerno visoko iznad zapad-
nih barbara. Težili su da im crkva bude
nezavisna od Rima, a postala im je držav-
na sluškinja.

Godine 867. nastade časovit preokret.
Car Mihajlo bude ubijen a na prijestolje
zasjede ubojica Caesar Bazilije. Bazilije
dade Photija zatvoriti u samostan, jer mu
je dan iza umorstva pružio sv. pričest.
Ignatije zasjede ponovno patrijaršijsku sto-
licu. Njegovim poticajem bude sazvan
8. opći crkveni sabor (g. 869.) i javno pri-
znat primat vlasti rimskoga pape u istoč-
noj crkvi. Unatoč ovoj nenadanoj kata-
strofi nije Photije klonuo duhom. Vlastita
osobna energija, moćni prijatelji i ponizne
molbe na cara pribaviše mu dopuštenje
da boravi u Carigradu. Još i više: imeno-
vali su ga pače i odgojiteljem prestoljona-
sljednika Leona, a držao je i predavanja
na visokoj školi u magnaurskoj palači.
Zadnju zapreku, da se ponovno uspne na
patrijaršijsku stolicu, ukloni smrt. Zako-
niti patrijar Ignatije umre 877., a iste go-
dine vrši već Photije agende patrijara. Po-
najprije ukinu sve ukaze uperene protiv
sebe i svojih prijatelja, a protivnike bis-
kupe svoje crkvene provincije svrže. Ko-
načno zatraži i potvrdu u pape Ivana VIII.
Ivan ga prizna za patrijara uz stanovite
uvjete. Photije je morao da javno prizna
svoju pogriješku na crkvenom saboru, jer
je i javno pogriješio i da vrati Bugarsku
rimskom patrijarhatu. Photije sazove je-
dan pokrajinski crkveni sabor (g. 879.).
Buduću da su papina pisma i pogodbe bile
pisane latinski, a grčki biskupi nijesu po-
znawali latinskog jezika, iskrivi Photije či-
tavi prevod posve sebi u prilog (cfr. Marx:
Kirchengeschichte, str. 304.), da su svi bis-
kupi jednodušno pristali uz njega i osudili
Rim. Stalni papinski legat u Carigradu
svestrano uputi papu o cijelom događaju.
Papa Stjepan V. isključi Photija iz Crkve

radi prevare i neposluha. Čim je Caesar Basilije pao, nastupi vladu Leon Mudri, Photijev učenik. On energično relegira svog učitelja u samostan i od tada zamuknu Photije za javni crkvenopolitički život.

Jedan nepristrani prosmatrač Photijeva života i djelovanja veli o njemu: »U svom trostrukom svojstvu: kao patrijar, teolog i lajik ime je Photijevo ne samo najslavnije u bizantinskoj crkvenoj i sovjetskoj povjesnici 9. stoljeća, nego zaprema u općoj bizantinskoj povjesti te uopće u crkvenoj povjesti mjesto, što nije bilo dosuđeno nijednomu Bizantincu iza njega, mjesto, što ga je priključilo ostalim velikanima ovoga svijeta.« A kardinal Hergen-

röther, koji je Photija v tančine proučio, piše o njem u predgovoru svoje knjige: »U dva smjera, koje valja dobro lučiti, ispoljava se rad ovoga muža. Gorko čuti kršćanska duša nesretni vjerski razdor, što ga je on baš tako spretno ostvario, kojemu je on dao jednu trajnu teološku podlogu: razdor, koji je Photije svim mogućim sredstvima njetio i uspirivao, za koji je založio svoje prekrasne darove iz nečasnog samoljublja i želje za osvetom; ipak sve ovo ne će smetati istoričara, da ga visoko ocijeni radi njegovog opsežnog znanja, rijedkih zasluga za teologiju, filozofiju i povijest, da za znanost uopće!« (Photius v. Konstantinopel... str. VI., sv. I.)

Dr. PERO ROGULJA:

Među Slovencima.

Dr. Krek o tadašnjoj politici.

4. II. S drom Krekom sam se razgovarao o nekim stvarima, koje su dosta velike znamenitosti po život Hrvata. Najprije sam ga upitao za njegovo mišljenje o »Zadružnoj banci«, koju kane sada u Sarajevu osnovati s kapitalom od 100.000 K resp. 200.000 K. Zadružna bi banka imala biti akcijsko društvo. Krek se tomu nasmijao i rekao, da je glavnicu takva, da je cio potihvat smiješan. Iza toga nastavismo razgovor o prilikama u Hrvatskoj i Fridjungovoj parnici. On se veseli, što je Fridjung povukao svoje tvrdnje radi dvaju razloga, 1. jer su bečki ministri i ostali državni uvidjeli, da cjelina koalicije nije izdajnička, pa za to će se hrvatsko pitanje brže riješiti, jer nije pao odium sumnje na Hrvate, i 2. jer su koalicionaši i Srbi uvidjeli, da i u Beču vlada pravda.

Što se tiče prilika u Hrvatskoj, misli Krek, da će mađarska vlada pokušati da zabavi Hrvate kulturnom borbom, pa će početi uvoditi interkonfesionalne zakone. Stoga treba da se svi kršćanski elementi slože i da se u izborima radi samo za takve kandidate, koji se obavežu, da će glasovati proti interkonfesionalnim zakonima. Glede katoličkih Hrvata (kršćansko-demokratske struje) misli, da svakako valja da se združe s Radićem u politici, pa da prepariraju njegovu stranku za svoje ideje. To će moći tako učiniti, da mladi katolički sveučilištarci pristupe u njegovu stranku, i da u njoj što više rade, da dođu do utjecaja

među njezinim pristašama. Tako će moći parirati utjecaj Radićev, gdje treba. Ja sam mu odgovorio, da je Radić tako jak individualitet, da gotovo svakoga ili sasvim odbije ili povuče za sobom, ako s njim simpatizuje. Najveće je zlo to, da je kompromitiran, pa se mladi katolički pokret ne može vezati na takove osobe, a isto tako i mlada kršćanska stranka.

U daljem razgovoru saopćio mi je Krek čudne stvari. Dolazio mu je prije nekoliko dana Szlavik u Ljubljani — a tražio je Šustersiča — pa ga je pokušao nagovoriti, da brani u delegacijama bana Raucha. Kao glavni razlog navodio je, da će, ako dođe na vladu koalicija, nastati pogibao po katolicizam u Hrvatskoj. Osim toga će — kako je Szlavik načinio nacrt — morati biskupi izdati okružnicu, u kojoj će preporučiti protivukoalicionaše i tako bi prodrila u saboru vladina većina. — Ja sam protrnuo, kada sam čuo, u što bi se imao iskoristiti katolicizam u Hrvatskoj, i rekao sam Kreku, da bi to značilo upropaštenje našega pokreta u Hrvatskoj. Krek je naravno sve Szlavikove prijedloge odbio, jer i onako i po njegovu (a i po momu) mišljenju ni okružnice a ni delegacije ne bi mogle spasti Raucha. —

Glavni uzrok sadašnjega jadtoga stanja Bosne, navodi Krek, da je neodgovornost zajedničkih ministara, među koje pripada i ministar zajedničkih financija. Uopće ti ministri nemaju nikakve odgovornosti. Delegacije, pred kojima polažu račune, najnesrećnija su uredba na svijetu,

kao što je i dualizam najgluplja in najpogibelnija forma države. Delegacije su dvije: ugarska i austrijska. Svaka napose rješava većinu poslova. Ako na prijedlogu vladinu učini jedna delegacija bar formalnu promjenu, mora to potvrditi druga, i to putuje iz jedne u drugu toliko puta, koliko god se koji put promjena učini.

Radi toga moraju delegacije potvrdivati sve akte vladine bez promjene, ako ne će da cijeli državni stroj zapne. Kod ministarstva pojedinih polovica to je sasvim drugačije, jer su ministri odgovorni, da ih parlament može staviti i pod optužbu. Parlament se mora raspustiti ili ministarstvo demisionirati resp. promijeniti politiku, ako jaka opozicija počne opstrukciju. Što se zadnje opstrukcije tiče, ja sam mu opazio, da mislim, kako je ipak kanio svojim prijedlogom pripremiti put Slavenima do vlade, Krek se nato počeo ljutiti, jer da nije imao nikakvu »zahrbtenu misel«, nego mu je bilo samo do toga stalo, da parlament djeluje. — Pri razgovoru o »deželnom zboru« došlo je do razgovora o kranjskim liberalcima. Krek drži, da liberalci uopće ništa ne vrijede osim Tavčara. Mladi su elementi istupom dra Žerjava gotovo svi uklonjeni iz stranke, radi toga su liberalci na robu propasti. — Upitao sam dra Kreka, što misli o zavodima u Št. Vidu. On drži, da su sasvim nepotrebni. Taka bi stvar možda valjala u Bosni, ali u katoličkoj Kranskoj posve je suvišna. Da je biskup samo 1% onih novaca, što ih je uložio u Št. Vid i još ih ulaže, dao za organizaciju stranke, imao bi sve slovenske gimnazije. Istina, ni sada se ne smije ni na jednoj pisnuti proti katolicizmu, ali da je onaj 1% dao, imao bi ih i prije, a ne onaj silni dug. Na drugi način osim novčanim pripomoćima i ne treba biskup raditi izravno za stranku, a svakako je dobro, da se visoki kler što manje miješa u politiku. — Većina naših svećenika, što su svršili u Rimu, premalo je praktična a silno je teoretična, napokon stoje pod romanskim utjecajem, dok je najbolje, da imaju slavensku i germansku uzgoju, jer taj je pun života i energije.

Za bosanski sabor misli Krek, da će biti dobro, ako se Hrvati u njem i ne dotiču državnopravnih pitanja, nego neka rješavaju gospodarske zakonske osnove i nastoje što demokratskije zakone proturati. U tim bi pitanjima bila zgodna kooperacija s umjerenim Srbima.

O bosanskom zadružništvu.

S Rašicom sam razgovarao o ustanovljenju »Zadružne banke« u Bosni. On drži, da je dr Mandić dobro prozreo vrijednost zadružništva, nu on ga hoće okoristiti u političke svrhe. Mandić je radi toga, da i »Zadružna zveza« uzme nešto dionica »Zadružne banke«, obratio na njih, ali oni su to odbili s toga, jer će doskora početi raditi njihova »Zadružna banka«, a ta će valjda otvoriti svoju podružnicu u Bosni. Njegovo je mišljenje, da osnivanje zadruga en masse bez dovoljna kapitala, kako to Hrvati u Bosni čine, ne valja, jer će mnogo zadruga ispropadati. Vrlo bi dobro bilo, da se sada u saboru nađe dobar poznavatelj zadrugarstva, pa da protura što naprednije zadružne zakone, jer veliki posjednici ne znaju koliko vrijednost ima zadružništvo, a Srbi će iz patriotizma zakone prihvatiti. Tako će zakoni u Bosni biti lako primljeni, a lihvari će istom poslije vidjeti uspehe zakona. Kao uzor potpomažanja zadružništva može služiti Srbija, koja ima vrlo demokratske zadružne zakone.

Problemi slovenskoga katolicizma.

Jedne nedjelje razgovarao sam se s Terseglavom. Tema je razgovoru bila: neko padanje idealnosti kod slovenskoga katoličkoga daštva. On drži, da je tomu uzrok, što daštvo vidi pobjede svoje stranke, pa se posve oslanja na voditelje njezine, i po malo gubi samostalnost razsudivanja. Osim toga je došlo u stranku nešto mladih liberalnih elemenata radi oportunitizma, koji oduševljenje mladež naraštaja slabe, a zlo djeluje i potajna zavist i nedruštvenost među ljubljanskom katoličkom inteligencijom. Opaža se naime, da nema u Ljubljani nikakva društvenoga centra. Stoga je on odlučio, da pokuša pomoću »Mladosti« i svojih predavanja unijeti rekristijanizaciju najprije među seosku mladež i ostali puk. Čini mu se, da je previše racijonalizma u cijelom življenju slovenskog naroda, a pogotovo inteligencije. Nema onog oduševljenja, koje je dizalo sve u početku katoličkoga pokreta, pa ako ovako dalje potraje zavladat će mrtvilo u katoličkim redovima. Zato je on počeo, da putem uvodnih članaka u »Mladosti« budi mladost slovensku i pripravlja je za novu epohu. Zadaća mu je, da apelirajući više na srce probudi oduševljenje među omladinom i među pukom. Ideal bi mu bilo onako oduševljenje, kakovo je razgrija-

valo kršćanske narode u doba krstaških ratova. U ovom našem hladnem in egoističkom vijeku treba nam misticizma. Skolastična filozofija previše je racionalistička, i samo u zdravom spoju njezinu s mistikom ideal je savršenosti sustava. Samo skladan rad duha (razuma) i srca omogućuje zdrav napredak individua. I »Orel« provejava taj lahor misticizma, pa će on biti najbolje sredstvo za ostvarenje nove epohe u katoličkom pokretu. Sada će se okružjima »Orla« dati veća autonomija i razvijanje će se organizacije u provinciji tako pospješiti.

Ljubljanski statut za gradske izbore i općinsku upravu razmjerno je dosta zgodan radi svojega proporcionalnoga sistema, ali takav sistem ne bi valjalo uvesti u seoskim općinama, jer u seoskim općinama ima mnogo lokalnih stranaka, a u slučaju da proporcionalni sistem budne i u njih uveden, doći će do zastupstva sve te strančice, a to će dovesti do potpunoga rasula općinske uprave u Kranjskoj.

Katolički pokret među Hrvatima u Istri živo napreduje. Svećenstvo je imalo svoj sastanak i stvorilo organizaciju a plovovi će se tog rada pokazati i u izborima. Čini se, da će svi dosadašnji zastupnici izgubiti mandate.

U Beloj Krajini.

S drom Pogačnikom otputovali smo Rebac i ja u Belokrajinu. Dr Pogačnik imao je da održi dva predavanja u Črnomlju i Metliki o zadružništvu. Putem smo se razgovarali o tom, kako je počeo narodni pokret u Slovenaca. Kako me je uvjeravao, bila je jedno od najboljih sredstava pjesma. Pjevanjem rodoljubnih pjesama digla se u narodu svijest (to bi se i kod nas u katoličkom pokretu dalo upotrijebiti!). Prenočili smo u Novom Mestu odnosno u Kandiji, a onda saonicama u Črnomelj. Usput nam je dr Pogačnik pokazao, kuda teče nova crta za željezničku prugu. U Črnomlju su bili duhovi jako uzrujani, jer u dan prije u općinskim izborima prvi put pobijedili pristaše pučke stranke. Na predavanje je došlo desetak ljudi. — Bijela Krajina jest jedan od najzapuštenijih dijelova Kranjske. Producira silu vina, a žitelji se bave peradarstvom i svinjogojstvom, ali jer nemaju željeznica, eksport je slab. Nova će željeznica upravo oživjeti one krajeve. Zadružništvo je vrlo

slabo razvijeno. — Iza predavanja odvezli smo se ponoći u Metliku, gdje smo prenočili, a sutradan u 10 sati držao je doktor predavanje u dvorani »Sokola«. Predavanje je pohodilo 30—40 ljudi, koji su pokazali vrlo slabo zanimanje za stvar. Metlika je u liberalnim rukama, pa je i načelnik liberalac, star i dobroćudan malograđanin, koji kao i ostali liberalci u provinciji bitnosti liberalizma ni u snu ne sluti. U Metliki pregledasmo rajfajznovku, koja je sada u rukama pučke i liberalne stranke i isto tako i konzumno društvo. Tajnik nas je upozorio, da se nada, da će već na drugoj glavnoj skupštini prijeći »posojilnica« u ruke SLS. Liberalci imaju još »Prvu doljenjsku posojilnicu«, a pristaše SLS rajfajznovku u župnom dvoru.

U Metliki sam čuo o žalosnim prilikama, koje vladaju u upravi i sudstvu u Hrvatskoj. Kranjski su činovnici govorili, da većeg nereda i dezorganizacije nema valjda nigdje kao u hrvatskim uredima. Strahovita je razdioba kotara tako, da žumberčanin mora ići 75 km do svoga suda u Jaski. Birokracija je nasilna, advokata u jednom jedinom kotaru (Jaski) pet, parnice i druge stvari ne moraju čekati godine nego desetke godina na riješenje. Postupak je sa seljacima upravo nepodnosljiv, je li stoga čudo, da žumberčani teže Kranjskoj. Činovnika je u Jaski premalo, a opseg kotara ogroman, pa stoga nije moguće obaviti svih poslova, nego se svake godine gomilaju sve veći zaostaci.

Popodne otputovasmo natrag u Novo Mesto. Putem se svratismo u ratarsku školu na Grmu. Ta je dosta lijepo uređena. Do godine će imati četiri učitelja gospodarska stručnjaka. Učenika ima oko 30, svi su u školskom konviktu (mjesečno se plaća 30 K). Zbirka predmeta za poduku i strojeva je upravo krasna. Zadaća je ovoj školi, da sinove srednjih seoskih posjednika obrazuje za dobre gospodare. Najveća se pažnja obraća vinarstvu, mljekarstvu i voćarstvu, a po ljetu uopće ratarstvu i gospodarstvu. Znatno je to, da se veliki mar ulaže, da se učenici uvježbaju u upotrebi voća. Iste smo večeri otputovali u Ljubljanu.

Kod predavanja u Metlici opazio sam, da je predavač počimao s najsuhoparnijim dijelom, dok valja početi s najzanimivijim točkama, a te su obično iz prilika onoga kraja ili iz življenja onoga staleža, koji tvori najveći kontingenat slušateljstva. Agitacijski govor među seljaštvom trebalo bi po mom mišljenju početi ističući vri-

jednost seljaštva s jedne strane a s druge strane veliku bijedu, u koju je taj stalež zapao nebrigom inteligencije. Kod poučnih predavanja mora predavač imati pred očima lokalne prilike kraja u kom predava, i na njih se u govoru često osvrtni, jer se tako drži slušateljstvo u neprestanoj napetosti.

Krek o Dalmaciji.

14. II. Pohodio sam s Rebcem Kreka dvaput. Jučer je bio kod njega dr Alfirević. Razgovor, što smo ga oba puta vodili, ovdje ću zabilježiti. Glavna je tema razgovora bila nagla promjena režima u Hrvatskoj. Krekovo je mišljenje, da je koalicija učinila neoprostivu pogrešku, što je onako upravo izdala Hrvatsku. Trebala je ustrajati, a Khuen bi već bio mekši. Vlada, koja je sada zavlada u Hrvatskoj, posve je liberalna. Jedinu je spas, da se po mogućnosti združi opozicija, te da opstruira protiv interkonfesijonalnim zakonima, koji će vjerojatno doskora biti preneseni iz Mađarske, ako samo Mađari vide, da je to jedini način, kako mogu trajno zavadići Hrvate međusobno. Uopće sada je stanje u Hrvatskoj gore nego u Francuskoj. Katolicima je preostalo samo da što prije kooperiraju s Radićem i da razviju živahnu agitaciju među pukom protiv civilnoga braka, lajičkih škola i protiv oduzeća matičnih knjiga od župnika. I domagojci moraju začeti kao privatnici u agitaciju za one zastupnike, koji se obavežu, da će glasovati protiv interkonfesijonalnih zakona.

Katolička ideja u Dalmaciji i Istri sve bolje napreduje. Radi se o osnovanju jedne naše stranke u Dalmaciji. On je predložio Alfireviću, da se sastane katolički sastanak za Dalmaciju i Istru. Na tom neka se punktiraju načela za katolički rad, a malo iza toga neka nastupi naša stranka bez konfesijonalnoga karaktera. Na sastanak neka se pozove i Radić. Alfirević je međutim otklonio ideju sastanka i rekao, da će biti veliki sastanak 1911. u Ljubljani, a tamo će Dalmacija poslati posebno odaslanstvo.

Zatim sam dru Kreku iznio Terseglavovo mišljenje o podmlatku »Ljudske stranke«. Krek drži, da Terseglav previše pesimistički promatra prilike. Između mladih mogao bi voditi stranku n. pr. Lampe ili od svjetovnjaka Jarc, ali svakako će Terseglavovo nastojanje biti hvale vrijedno. U ostalom u »Mladosti« ima mnogo njegovih — Krekovih — ideja.

Alfirević je izvijestio Kreka o radu pododbora »Zadružne Zveze« u Dalmaciji.

Cijela stvar upravo krasno napreduje tako, da misle otvoriti samostalnu banku. Finansirat će sada paroplovno društvo »Jadransko«, pa će i odatle ići lijepa korist. Sada katolici a osobito on — Alfirević, polažu svu snagu svoju u Dalmaciji u gospodarsku organizaciju, i ta, premda nema nego nekoliko mjeseci da opstoji centrala u Splitu, lijepo uspijeva.

Organizacija slovenskih učitelja.

20. II. S učiteljem Simonom raspravljao sam o organizaciji slovenskog učiteljstva. On je glavne točke bio napisao, pa je razgovor brzo napredovao. Organizacija slovenskog učiteljstva počela je pred 50 godina osnovanjem »Slovenskog učiteljskog društva«, koje je počelo izdavati list »Učiteljski tovariš«, i s podignućem potpornih društava »Društvo v pomoć učiteljskim vdovam in sirotam na Kranjskem« i »Narodne šole«.

Sve do pred 12 godina djelovali su u svim tim društvima zajedno liberalci i katolici, ali kada su navale na kršćanstvo postale sve češće odijeliše se kršćanski učitelji od »Slovenskog učiteljskog društva« i stvorise novu organizaciju »Slovenskovo zvezu«. Sada prema tomu imaju tri vrste društava: liberalna, klerikalna i zajednička.

Liberalna. — Prijašnja ili sadašnja liberalna učiteljska organizacija egzistira pod imenom »Deželno društvo slovenskih učiteljev na Kranjskem«, te ima u svakom kotaru (11 u Kranjskoj) svoju podružnicu. To društvo tvori s jednakim društvima za Štajersku i Primorje »Zvezu slovenskih učiteljskih društav«. Ta organizacija ima vlastitu kuću u vrijednosti do 100.000 K i akcijsku tiskaru (akcije à 100 K) u Ljubljani, u kojoj se tiska više listova kao: »Učiteljski tovariš« izlazi 50 godina kao školsko - politički list, »Popotnik«, stručno učiteljsko glasilo (pedagoško), »Zvonček« list za djecu; »Domače ognjišče« list za roditelje; »Naša bodočnost«, list za sokolsku mladež i nekoliko političkih listova. Osim toga imaju liberalci »Hranilnico in posojilnico« s dionicama po 50 K.

Zajednička. — Cijelo učiteljstvo zajedno ima »Vdovičko učiteljsko društvo« s mjesečnim prinosima od 1 K. Udovica iza učitelja, člana društva, dobije godišnje od društva 200 K potpore, a svako dijete po 60 K (ako umre mati) ili 100 K (ako umre otac). »Jubilejska samopomoć« osnovana je na istom osnovu, kako su osnovana dru-

štva za osiguranje. Svakoga 1. siječnja uplati član 2 K, a onda, kadgod drugi koji član umre opet 2 K. Ti novci (sada oko 500 K, jer ima oko 250 članova), dolaze kao posmrtnina pravnim nasljednicima umrloga člana, »Slovenska šolska matica« jest društvo, koje izdaje stručne pedagoške knjige. »Narodna šola« brine se, da siromašni učenici dobiju školske stvari uz jevtinu cijenu.

Kršćansko je učiteljstvo sabrano u »Slomškovoju zvezi«, koja ima više podružnica u Kranjskoj i Primorju, a u posljednje se vrijeme vrlo razvija. Članova ima oko 400. U društvu s »Katehetskim društvom« izdaje list »Slovenski učitelj«. Izdaje još »Vrtec« za malu djecu i »Angelček« za dječake i djevojčice. Jedna je sekcija u »Slomškovoju zvezi« protiv alkohola. Svoje stvari tiska u »Katoliškoju tiskarni«. Političke i školsko-političke članke prima »Slovenec«. Kršćansko se učiteljstvo bori proti »Slobodnoj školi« i vrlo se slaže s pukom, dok su liberalni učitelji u nesuglasju s narodom, pa nazaduju.

I liberalne i kršćanske organizacije vrlo su radine. Obdržavaju mjesečne sastanke za pouku i zabavu, priređuju predavanja, pohađaju tvornice i ostale soci-

jalne institucije, pripremaju izlete i putovanja, te obje organizacije hoće da osnuju konvikat u Ljubljani. U tu svrhu su kupili liberalci kuću u Ljubljani za 100.000 K, dok će kršćanski učitelji urediti konvikat u »Alojzijevišču« i za tu su svrhu sabrali preko 100.000 K. Oba će konvikta biti vrlo različna i po svrsi, jer će kršćanski učitelji urediti konvikat samo za preparandiste, da tako osiguraju kršćanski učiteljski podmladak, a u liberalni konvikat moći će stupiti samo djeca liberalnih učitelja, pa študirala ta kojugod školu.

Članovi »Slomškove zveze« rade socijalno u »Slov. kršč. soc. zvezi«, u »Orlu« i u ostalim kršćanskim ustanovama.

23. II. Rašica, Traven, Kralj, Rebac i ja obdržali smo prvu konferenciju zaradi gospodarske organizacije katolika u Bosni. Svrha joj je, da se izradi program za ekonomski rad u Bosni i Hercegovini. Konferencija se obdržavala po želji Krekovoju, a mora ih se toliko održati, da se program dovrši za tri nedjelje, jer će tada doći Vancša, da na zadnoj konferenciji preuzme program. Na ovoj konferenciji obrađivalo se pitanje kredita i novčanih sredstava.

MIHAJLO FIRAK:

Impresionizam i ekspresionizam u modernoj umjetnosti.

Kritična studija.

Umjetnost je izraz višega duševnoga života. Pa kako je taj život moderne dobe jako zamršen, kaotičan, isto tako vlada u modernoj umjetnosti čudnovata anarhija. Dr. Dvorniković je u najnovijem svojem djelu »Savremena filozofija« nabrojio 42 sistema i struje u filozofskom životu našega vremena, a skoro toliko bi »izama« nabrojili u umjetnosti naših dana. Romantika, neoromantika, realizam, idealizam, naturalizam, verizam, impresionizam, simbolizam, ekspresionizam, futurizam, kubizam (posebno u slikarstvu) itd. ad libitum. Čovjek s mekanim i osjetljivim srcem, koji o umjetnosti ozbiljno misli i mnogo od nje za život zahtijeva, mora skoro očajavati nad nepreglednim kaosom, koji mu se u današnji umjetnosti predstavlja... Što je napokon, umjetnost? gdje je ona? kakva je njena zadaća? i — ima li ona uopće kakovu zadaću? — to su pitanja, koja si — zar

ne? — mnogi izmed nas stavljaju. A odgovora nema, ili bolje: njega ne čujemo u šumu nebrojenih izama.

Odgodivši odgovor na gornja pitanja za bolja vremena, pokušat ću, da ovom zgodom orišem dvije najnovije umjetničke struje, koje su danas najpopularnije (osobito u t. zv. »umjetničkom svijetu«) i koje samosvjesno tvrde, da jedino one zadovoljuju dušu modernog čovjeka. A nazivlju se te struje sasvim moderno (t. j. mistički-nejasno) im - i ekspresionizam.

Prije toga bi još spomenuo, da svi umjetnički praoci, struje, »šablone« — izviru iz stanovitog poimanja predmeta, forme ili svrhe u umjetničkom stvaranju, iz t. zv. »umjetničkog naziranja«. Prema poimanju predmeta ili svrhe se naravno razvija forma, tehnika: kako da se dotični predmet (u najširem smislu), predstavi, izrazi, ili zamišljena svrha postigne.

Tako je na primjer naturalizam (osobito u literaturi) postavio za predmet umjetničkog stvaranja (za svoju prvotnu, čisto umjetničku svrhu), da nam podaje pojave života, kakove su uistinu, bez ikakve promjene, a tehnika bi imala biti: mirno, znanstveno hladno opisivanje bez ikakvih stilističkih ukrasa, suho konstatiranje, grube analogije, surove riječi i sl. Kubizam pa opet nastoji, da nam najedamput predoči predmet u svim njegovim značajnim pojavama, sa svake strane, u svakom mogućem osvjetljenju. Sve to na istoj slici. Tehnika: razne, zamršene crte, ravne, čiste ploče, geometrijski likovi, pojedini, rastrgani i samovoljno (katkad s zaista junačkom smionošću) namješteni udovi i sl., sami simboli, koji bi u nama imali stvoriti cjelovitu sliku predmeta, koji ne egzistira ni vremeno ni prostorno. Vremena i prostora kubist ne priznaje. Zato je i potrebno za razumijevanje — pardon! — doživljanje kubističkih umjetnina posebnog (kubističkog) nadahnuća. (To sami zahtijevaju; vidi »Mentor« 1914/15.)

Tako se dakle umjetničke struje rađaju u umu (naziranje), a kasnije se kod nekih posebnih (i svu) važnost polaže ili na vanjsko izražanje umjetničkog naziranja (impresionizam, simbolizam), ili na ideje, predmet (ekspresionizam, realizam). U ovoj ću se studiji baviti poglavito s idejnom genezom, unutrašnjošću i ekspresionizma, manje s njihovom vanjšinom.

Impresionizam.

Impresionizam bi doslovno značio umjetnost utisaka, podavanje onoga, što dođe u našu čutnu spoznaju. To dakle ne bi bilo ništa neobično. Ta umjetnici su uvijek težili — više ili manje — za tim, da u svojim djelima pokažu djelovanje naravi na svoju dušu, svoje su osjećanje i stvaranje više ili manje ravnali po naravi, umjetnost nije nikada bila sasvim spekulativna, apstraktna, produkt razuma, umjetnici nisu nikada htjeli, da se ravnaju samo po apstraktno umjetno prepariranim formama. Narav je uvijek bila ishodište i norma umjetničkog stvaranja. Da, umjetnost je po svojoj naravi impresionistička a umjetnici impresionisti.

Pa ipak — velika je razlika med starim i novim, modernim impresionizmom, med starom in novom umjetnošću.

Stari su mislili, da umjetnost sastoji u oponašanju naravi (u najširem značenju). Nu to ne bi bilo tako zlo, ako bi stari pod oponašanjem razumijevali isto, što novi pod slobodnim, vjernim reproduciranjem naravi, gdje se umjetnik brižno obazire na neprestano mijenjane prirodnih pojava, na vječno prenavljanje i stvaranje u prirodi. Medutim su stari umjetnici gledali prirodu površno i jednostavno pa i još to gledanje im nije prvim i glavnim izvorom i jedinom normom kod stvaranja, nego su oni htjeli prirodne pojave donekle promjeniti prema zahtjevima svojeg mišljenja, htjeli su ih popraviti, uzvisiti, formirati ih prema ad hoc prije postavljenim pravilima. Posljedica je toga bila ta, da su oni predmete izbirali pa ih po stalnim šablonama ilustrirali. To ilustriranje stalnih, konvencionalnih sadržaja su dakako mogli sasvim mirno obavljati u zatvorenim ateljeima, daleko od bujnosti prirodnog života. Tako su njihova djela bila većinom a plod mišljenja, fantazija, izraz njihovih nazora i želja — umjetnost misli. Sadržaj, predmet slike je bilo glavno, a umjetnost je imala tome pribaviti odgovarajuće odijelo.¹

Protiv tog tjesnogrudnog formalizma, protiv tog nasilja praktičnog razuma i konvencije se je podigla reakcija slobodoljubivog duha modernog čovjeka zahtijevajući više slobode, iskrenosti i neposrednosti. Stalo se je zahtijevati, da umjetnik pruža u svojim djelima samo to i u prvom redu to, što neposredno, bez refleksije dođe u njegovu čutnu spoznaju i neka taj neposredni utisak izrazi tako, kako ga je uistinu osjetio, a da ga kritičnim analiziranjem ili svojevolumnim izboranjem ništa ne mijenja. Razum i volja moraju kod umjetničkog stvaranja zašutjeti. Umjetnik se ne smije vezati nikakvim obzirima, zahtjevima kakve šablone »škole«, nego neka bezobzirno pruži sve to, što god su mu osjetila dojavili. To je njegova jedina i najviša dužnost, drugih on ne poznaje. Tako je ta nova umjetnost kao zakonito čedo svojeg vremena (19. vijek), koje je plovilo pod zastavom neodređene slobode u mišljenju i djelovanju — slobode individua, na svoj stijeg napisalo geslo: »Sloboda u umjetničkom stvaranju! Sloboda od starih este-

¹ Vidi M. Nehajev: Impresionizam, Vijenac 1903; Jos. Kreitmaier: Die Malerei von gestern und heute, Stimmen aus Maria-Laach 1912, sv. 83).

tičnih oblika i zakona, sloboda od tiranije razuma, konvencije i svrhe! Umjetnost neposrednih slobodnih, momentanih čutnih utisaka, neposredno gledanje, umjetnost bez estetike, bez etike, religije i morala, bez svrhe, slobodna i čista od neumjetničkih sporia, umjetnost, koja je sama sebi svrha — »l'art pour l'art« u svojoj zadnjoj konsekciji — to je nova umjetnost, modernim impresionizam.

Taj se je impresionizam najpotpunije razvio u slikarstvu, počeoši tamo od 30-tih godina 19. vijeka. Slikarstvo je naime već po svojoj naravi najbolje prikladno za novotarije. Jer je slikarska umjetnost naprotiv drugim umjetničkim vrstama najmanje kodificirana pa tako ne zahtijeva od svojih »svećenika« posebni priprema. Glavno je, da imaš platno, boje i kist i već možeš slikati. Zato i je bilo slikarstvo od pantivijeka slobodno polje, na kojem su nicali najrazličitiji pojavi ljudskog duha, od jasnogledne ženijalnosti do drzovitog, plitkog i smiješnog diletantizma i apsurdnosti bolesnih živaca. Ovi zadnji pojavi su danas u modi!

Može se dakle reći, da je impresionizam (moderni) u slikarstvu kod kuće. I tu je on naprotiv pristaš ne umjetnosti razuma i misli razvio umjetnost oka i boje. U umjetnosti se smije ustvarati samo ono, što umjetnik neposredno gleda. A ako mi slobodnim, prostim okom opažamo prirodu, onda nam je glavno što vidimo boja, svjetlo, sjena. To ima dakle umjetnik vjerno reproducirati; vjerno, to je onako, kako on sve to vidi. Sve one nijanse, prelivanje jedne boje u drugu, čudnovate mješavine svjetla i sjena, sve varijacije svjetla, refleksi svjetlobnih zraka na predmetu, svu onu bujnost, šarenilo, živahnost, plač i pjevanje boja i svjetla, onaj opći krik radosti ili tuge, uopće sve, što može vješto i osjetljivo oko umjetnika zapaziti u prirodi, sve to i samo to ima doći na sliku. Mijenjati se ne smije ništa, to bi bilo nasilje.

Gledajući umjetnik prirodu, vidi u njoj neki jedinstveni ton, raspoloženje »štimum«. Dakako, da je to u svakom trenutku drugačije, ali to i je baš zadaća umjetnika, da ulovi taj momentani ton i da ga vjerno prenese na platno. To znači onaj ruski izraz »loviti moment« u kojem se odlikovao Čehov i Turgenjev. Tako nam postaje jasna pojava, da na impresionističkim slikama prevladava neka dominantna boja, koja daje sav čar i svu moć slici. I kod svakog je umjetnika taj opći ton dru-

gačiji, drugačiji na slikama iste prirodne pojave. (Kovačević, Bukovac, Auer, Šenoa.)

A s osobitom ljubavlju slikaju impresionisti predmete u prostom zraku — en plein air — plenerizam. Višak je impresionističke umjetnosti reproducirati sve jedva zamjetljive titraje zraka, onu čarobnu atmosferu, koja obavija predmete u slobodnoj prirodi.

Značajno je još za moderni impresionizam izbjegavanje svake pravilne kompozicije slike. To je prema gore navedenim principima impresionizma sasvim logična konsekvencija. Komponirati sliku mora razum, fantazija, tu se moraju upotrijebiti stalna pravila, radi se prema nekom načelu ili želji, a to su sve nepotrebni, da, škodljivi elementi. Isto tako konsekventno zabačuje impresionizam idealiziranje i historične teme. Jer kod historičnih slika i kod idealizacije nije moguće neposredno gledanje, taj *conditio sine qua non* impresionizma. Pa ipak ne smijemo smatrati impresionizam naturalističnom strujom, barem ne u smislu francuskog naturalizma jednoga Zole ili braće Goncourt-a. Jer impresionizam ne misli da predstavlja prirodu kakva je uistinu (za objektivnost ga nije briga), nego kako je umjetnik gleda. Impresionistu je glavno, da nam poda onu individualno-psihološku obojenost spoznanog predmeta, ono svjetlo, atmosferu, ton, u kojem mu se predmet predstavlja — to je zapravo ono, što znači impresija. Za sam predmet, njegov idejni sadržaj, njegovo bistvo nije ga briga, to se njega ne tiče. Impresionista bi dapače najviše veselilo, kad na njegovim slikama ne bi uopće bilo nikakva predmeta, kad slika ne bi predstavljala ništa drugoga nego igru svjetla, sjene, boje i titranja zraka. Tada ne bi predmet sam privlačio publiku, nego bi ova morala gledati i uživati samo čistu umjetnost — ne što je, nego kako je predstavljeno. U tom će i biti jedan od uzroka, zašto impresionist, kojemu je inače sve u prirodi lijepo, sve gdje god ima svjetla i boja, sve što ima »značaj« bi rekao Rodin, to ipak vidimo, da on ipak kao da bira neznatne i nezanimive pojave svakdanjeg života. Sve to iz bojazni, da ne bi zanimivost sadržaja odvrtila naše pozornosti od forme i tehnike, što je na slici jedino vrijedno.

Nadalje je sasvim razumljivo, da je impresionist ljuti neprijatelj slikanja u zatvorenom ateljeu, gdje se radi po tradi-

cionalni šablone. Živa priroda je jedini izvor umjetničkog stvaranja, priroda, u kojoj nema ništa stalnoga, gdje sve kipi, gdje svaki časak donese nešto novoga, gdje nam se predmet pokazuje u hiljadu boja, uvijek u drugom svjetlu, uvijek drugačiji. Zato »van u slobodnu prirodu!« — je lozinka impresionizma. Proč s umjetničkim školama i nazorima, svatko neka stvara slobodno po svojim neposrednim utiscima!

To bi bio modern i impresionizam. Njegova tehnika se pozna veoma lako. Osobito se odlikuje takozvanim brzim skiciranjem, koje je nužno, da se momentani utisak brzo na platnu skicira, ili na brzu ruku izreče. Dalje ćemo prepoznati impresionističko djelo po impulznoj živahnosti stila, vrenju žvučnih fraza, po blagim, nježno-mekanim i nekako slatkim bojama, koje nas se jako doimlju, ali nas ne umiruju, ne tješe. Brzo ćemo osjetiti kod impresionističkog djela pomanjkanje kompozicije, duševnog mira i ravnovesja, dosljednosti i harmonije.

Pojavio se je moderni impresionizam u Francuskoj te se u drugoj polovici prošloga vijeka raširio po čitavom svijetu, budeći svagdje novi, pomlađeni život. On je iznio i slavensku umjetnost pred širi svijet i pokazao njezinu osebnost. (Nehajev: Impresionizam.) Značajne crte modernog impresionizma vidimo već kod Španjolca Fr. Goye, slikara na početku 19. vijeka. Blizi su prethodnici impresionizma francuski pejzažisti iz okolice Fontainebleaua s Millet-om na čelu, koji se je s porodicom naselio na ladanju, živio priprosto i slikao krajobraze. Kod njegovih slika još se za pažaju tragovi komponiranja. Najradije je slikao prosto, otvoreno polje, a na njem seljaka s psom, pastire, seljake kod poljskih radnja i sl. Najznatniji su predstavnici impresionizma: u Francuskoj Manet, Pisaro, Sisley, Renoir (plenerist), Degas, Besnarol (slikari »štimumga«), u Njemačkoj Liebermann, u Nizozemskoj Israëls. Francuz Ouvis de Chavannes i Švicar Böcklin čine već svojom simbolistikom prelaz k ekspresionizmu. Kod Hrvata su impresionisti: Bukovac, Kovačević, Šenoa, Auer, Crnčić, Csikos, Tišov. Nijesu svi u istoj mjeri prožeti impresionističkim nazoranjem i svaki od njih je svoj. (Promatraj na pr. onaj opći ton Auerovih, Bukovčevih pa Kovačevićevih slika.)

Opisavši tako moderni impresionizam, ogledat ćemo sada njegovu vrijednost, značenje u razvoju umjetnosti.

Valja priznati, da ima tu impresionizam veoma velikih zasluga. U prvom redu u tom, što je svojom težnjom, da bude umjetnik u svojem stvaranju iskren i da se slobodno poda neposrednim utiscima vanjskog svijeta, pružio umjetnosti, koja se već stala sušiti i venuti pod nasiljem šablone i konvencije, izvore novog života, ulio joj u žile mlade i svježije krvi, otvorio joj nove puteve, svračajući pozornost umjetnika na zanimive i bogate probleme svjetla, boje i atmosfere (zraka). A posebno još treba modernom impresionizmu priznati da je opirući se na rezultate kemije i fiziologije naglašivao i izrabljivao neobične sposobnosti oka u spoznavanju boje. Sve u jednu: moderni je impresionizam umjetnost preporodio, raširio njezino obzorje i omogućio umjetniku, da svoju individualnost nesmetano pokaže i razvije. Impresionistička djela su nam intimno bliska, naša, nježno slatka i ako nas potpuno ne zadovoljavaju. Čudno je naime, da nam kod impresionističkih slika tako tjeskobno-bolno upada u oči neka plitkost i puštoš unatoč bogastva svjetla i boja. A osobito one duše, koje su vične duboko gledati, koje jače čute potrebu harmonije i duboko osnovane sinteze momentanih pojava, te duše osobito bolno gledaju onu praznoću, onu bodljivu efemernost impresionističkih slika. Nema u njima duše, nema ništa dubokog, trajnog, sve je tako blještavo, elegantno, a tako prazno, iluzorično prazno. Vidimo samo momente, namijenjene samo oku, dok duša ostaje praznih ruku. Da, to je veliki nedostatak modernog impresionizma, da je zaboravio dušu, da ne mari za njene najdublje i najvitalnije potrebe.

A glavna je pogreška u teoriji impresionizma, da je u njoj sve osnovano na posvemašnjoj slobodi, autonomiji, ili recimo »samoodređenju« individuala — individualizam, koji širom otvara vrata svakoj samovolji i sljeparstvu i ujedno onemogućuje objektivnu kritiku. Jer jedini kriterij umjetničke vrijednosti je sasvim individualna impresija, kod koje je uopće nesmisao pitati je li prava i da li je dobro izražena. Tko može znati, kakva je ta impresija bila u umjetniku?

Duhovno življenje

Velik si, o Gospod, in vse hvale vreden;¹ velika je Tvoja moč, in neizmerna je Tvoja modrost.² Vendar Te hoče hvaliti človek, del Tvojega stvarstva; človek, ki nosi v sebi smrtnost, znak svoje grešnosti in dokaz, da Ti ošabnim kljubuje š;³ a kljub temu Te hoče hvaliti človek, del Tvojega stvarstva. Ti nas siliš, da Te hvalimo z veseljem; ker ustvaril si nas zase in nemirno je naše srce, dokler ne počiva v Tebi. Razodeni mi, o Gospod, da spoznam in razumem, ali naj Te preje kličem ali hvalim, ali pa Te moram preje poznati kot klicati?

Toda kdo kliče k Tebi, ako Te ne pozna? V nevarnosti bi Te zamenjal s kom drugim. Ali Te pa kličemo zato, da Te spoznamo? Kako ga bodo klicali, v katerega ne verujejo?⁴ Ali kako naj verujejo brez propovednika? In hvalili bodo Gospoda, ki ga iščejo.⁵ Kajti našli ga bodo, ako ga bodo iskali, in ko ga bodo našli, ga bodo hvalili. Iskati Te hočem, o Gospod, kličeč Te, in klical Te bom verujoč v Te; slišal sem namreč glas o Tebi. Tebe, o Gospod, kliče moja vera, ki si mi jo dal; katero si mi vdihnil po učlovečenju Tvojega Sina, po prizadevanju Tvojega služabnika.

(Avguštinove Izpovedi, I. knj., 1. pogl.)

Kako pa bom klical svojega Boga, svojega Gospoda in Boga? Kličem ga pač v se, ako ga kličem. In kje je tisti prostor v meni, kamor naj pride moj Bog? Kam naj pride v me Bog, Bog, ki je ustvaril nebo in zemljo? Resnično, o Gospod, moj Bog, ali je v meni kaj, kar bi Te obseglo? Ali Te obsežeta nebo in zemlja, ki si ju ustvaril in mene z njima? Ali pa: ker bi nič, kar je, ne obstajalo brez Tebe, ali je kaj, da bi Te obseglo? Tudi jaz sem tak; zakaj zahtevam, da bi Ti prišel k meni, ker bi jaz sam ne bil, ako ne bi bil Ti v meni? Kajti nisem še v podzemlju, in tudi tam si Ti; kajti, ako bi vstopil v pekel, Ti bi bil pričujoč.⁶ Tako ne bi bil jaz, tudi prav nič, ako ne bi bil Ti, moj Bog v meni. Ali mari ne bi bil, ako ne bi bil v Tebi: od koga vse, po kom vse in ko-

mu vse? Tako je, o Gospod, tako je. Kam naj Te kličem, ko sem sam v Tebi? Ali odkod bi prišel Ti v mene? Kam naj se umaknem izven neba in zemlje, da bi lahko prišel v mene moj Bog, ki je rekel: Nebo in zemljo napolnujem.⁷

(Avguštinove Izpovedi, I. knj., 2. pogl.)

Česa smeš pričakovati od bližnjega?

(Po dr. P. de Mathies: Gott, dein Nächster und du.)

Od ljudi pričakuj kar najmanj mogoče. Resnica je namreč, da jih je zelo malo, katerih interesi bi se popolnoma skladali s tvojimi, čisto gotovo pa je, da se jim zde lastne zadeve neprimerno važnejše, kakor tvoje. Dasi imaš mogoče nekaj oseb, ki resnično skrbе za te in te podpirajo, si vendar nikar ne domišljaj, da ti bodo vselej ravno takrat naklonili kako dobroto, kadar se tebi zdi najprimernejši in najprikladnejši čas, da se ž njo okoristiš. Celó oni, ki te odkrito ljubijo, gledajo v tvoji osebi nekaj čisto drugega, kakor ti misliš. Tudi v takih stvarih, ki bi ti utegnile koristiti ali škodovati, se njihovo mnenje navadno zelo razlikuje od tvojega. Mogoče, da spoznajo stvari jasneje kot tvoja malenkost, lahko pa tudi, da ne uvidijo posebnosti tvojega značaja in ne znajo ceniti tvojih odličnih zmožnosti. Skušaj si to okolnost večkrat jasno predstaviti pred oči, tako dolgo, da se navadiš, ne več pričakovati od bližnjega bogve česa, predvsem nikoli nikake osebne usluge. Vendar bližnjega nikar ne obsojaj in se ne povzdiguje nad njega, bodi tembolj prepričan, da je že davno tudi on natanko spoznal tvoje samoljubje. Stori, kar te edino more resnično večjega in boljšega napraviti, namreč, da se odločiš, nesebično delovati v blagor bližnjemu, brez ozira na hvaležnost ali nehvaležnost, pripoznanje ali preziranje, grajo ali hvalo. Bog sam bo tako ukrenil, da se z dotičnim, kateremu si storil kako uslugo, še kdaj srečata v življenju. Gotovo si o tem že davno na jasnem, ko ga moraš smatrati za svojega bližnjega. Ako bi pa tega le še ne vedel, naj bo tu povedano s par besedami: Kdorkoli kakorkoli potrebuje tvoje pomoči in mu moreš pomagati, vsak

¹ Ps. 144, 3. — ² Ps. 146, 5. — ³ Jak. 4, 6. — ⁴ Rim. 10, 14. — ⁵ Ps. 21, 27. — ⁶ Ps. 138, 8. —

⁷ Rim. 11, 36. — ⁸ Jerem. 23, 24.

tak je v tistem trenutku tvoj najbližji. Pomoč pa more obstojati v dušnih in telesnih dobrinah, kajti — dobro pomni — tvoj bližnjik ima telo in dušo.

Pomačaj torej, kjerkoli moreš, ničesar pa ne zahtevaj od drugih. S tem se seveda nikakor ne reče: Ne pripisuj bližnjemu nič dobrega! Nasprotno: Vsakemu moraš zaupati vse mogoče dobre lastnosti, predvsem tistim, katerim si postavljen za vodnika in svetovalca. Dalje tudi onim, ki so te kakorkoli kdaj varali. Da, tudi onim, kajti, nisi li sam v sebi nikoli občutil kakega lažjega čuta, nikdar nag-njenja do poboljšanja? Ako je torej tebi mogoče, da se spremeniš, poboljšaš in dvigneš, zakaj hočeš o enaki možnosti dvomiti pri svojem tovarišu? Prav je, da zase ne pričakuješ ničesar od drugih; o njih bodi le prepričan, da bodo vse potrebno ukrenili, kar je v njihov prid. Ne moreš namreč vedeti, kdaj se razodene njihovemumu umu luč, kdaj posveti žarek milosti v zakrknjeno srce, ne veš za čas, ki ga je določil Bog, da govori nedvoumno in mogoče tudi neodoljivo s kako dušo. Poleg tega imaš tudi mnogo premalo razumevanja o duši bližnjika, da bi mogel pravično sklepati, česa se more od njega upravičeno zahtevati in kaj presega njegove moči. Ako pa vedno skušaš sam prvi pomagati, kjerkoli moreš in ne zahtevaš nikake protiusluge, potem lahko pričakuješ najboljših uspehov med tovariši. Čeprav bi ta uspeh ne bil na zunaj tako jasen in očiten, se bo vendar izražal dovolj razločno v tvojem dušnem življenju s tem, da te lastna nesreča ne bo spravila v obup in da v sreči ne postaneš prevzetan. Pri mnogih ljudeh boš namreč odkril silno gorja, ki pa vendar ni neozdravljivo, pri nikomur pa ne boš našel splošne in trajne sreče.

Ako se navadiš na ta način gledati v življenje, je to resnično velika pridobitev. Ako pa imaš poleg tega tudi zmožnost, da razumeš take pridobitve tvojega opazovanja tudi praktično udejestvovati, potem je mogoče, da postaneš nekoč še moder mož.

Raztresene misli.

Srce moje, kako da si v svojem neugnanem koprnenju zahrepenelo ravno po zvezdah? Saj so vendar tako majhne zvezdice svetle in tako visoko njihova telesca, ki le mrzlo odsevajo v naših koprnečih očeh!

Srce neugnano, zakaj si poseglo ravno po zvezdah? Bližja ti je zelena narava in tudi lepša, kadar se cvetoči majnik spreha na poljanah in večji užitek ti nudijo mehki glasovi, ko iz brstečih gajev odmeva pevčeva pesem!

Pa vendar, če se ti je zahotelo ravno že zvezdic, zakaj nisi ljubilo njenih oči, ki so te v ljubezni iskale in vabile z leskom, lepšim kot svit je nadzemskih teles?

Srce moje, zakaj hočeš ravno zvezd? Res ne vem, jeli v tem koprnenju čednost ali slabost? Se ti srce, malo in ubogo mar bojiš, da vtoneš v valovju življenja in se zato dvigaš do nebeskih stalnic v upanju, da te po varnih potih vodijo v dnež življenja v dan življenja?

Ali pa si, srce, nemirno in nedoumno že zaslutilo onkraj zlatih lučic izvor svojemu koprnenju in sedaj hočeš po blesteči Rimski cesti dospeti do utêhe in mirovanja?

Res ne vem, je li to čednost ali slabost!

Zaželeli smo vzornikov. Ozrli smo se okrog in segli po knjigah, ki so najidealnejše slikale lepoto, kras, vzvišenost in cilj življenja. Toda urno smo jih odložili, kakor hitro je resnično življenje z vprašajočimi očmi in posmehom na ustnih stopilo pred nas. In smo govorili: Idealov in lepote ni, varajo nas. Treba je, da vzamemo življenje od realne strani, tako, kakor je. Topot smo segli po onih, ki slikajo življenje, »kakor je.« Pa tudi ti nas niso zadovoljili s svojo ustvarjajočo materijo, nasprotno, vznevoljeni smo jih obsojali: Čemu vrte to staro, škripajočo lajno in jo povišujejo do nebes, zraven pa rijejo po blatu. Mi vemo: Govno ostane govno, pa ga obračaj kakor hočeš. Zastudili so se nam ti realisti in prah je pokril njihova dela. Bili so pa tudi nekateri, ki so menili: Naše življenje je sfinga, ki jo nikoli ne razrešimo. In ti slednji se niso brigali ne za realiste in ne za idealiste, temveč navidezno mirno so živeli iz dneva v noč, iz noči v dan in se lepo debelili. Nikogar pa ni bilo, ki bi nam rekel:

Od vseh pravekov ti je odločen določen prostor, da ga izpolniš, ko se dopolni tvoj čas. Od davnih vekov ti je odločen delokrog, v katerem boš ustvarjal. Ker pa boš ustvarjal, boš tudi trpel. Ne pričakuj, da te mati zemlja sprejme z odprtimi rokami in te povede na mehka

počivališča; nasprotno, tvoja mačeha bo, ker ve, da je misleč človek več sovražnik materije. Tudi se ne domišljaj, da so ti že tvoji predniki ugladili pot. Kakor Adam, izgnan iz paradiza, tako boš tudi ti oral v potu svojega obraza ledino svoje dobe in gorje ti, ako si se zanesel na druge; kajti snov, katero ne odrivaš, te bo strla in požrla. Nujno je namreč, da se bo tudi v tebi odbojeval boj med duhom in materijo, toda ta boj boš moral odbojevati ti sam. Kadar pa boš zaslutil v svoji notranjosti neko neutешno koprnenje po nečem velikem, tedaj pomni, da bo to veliko tebi nedosežno toliko časa, dokler duh ne bo obvladal materije.

Tega nam nihče ni povedal, ali nam

je pa povedal, pa ga razumeli nismo. Življenje samo nas je šele o tem prepričalo. Zgodilo se je namreč, kakor sem že povedal, da je bilo naše srce bolno in smo iskali zdravila pri onih, o katerih smo sanjali, da nam svetijo na poti v življenje; razočarani smo se vračali prazni in strti zaživeli sami vase. Pa glej čudo: iz ran našega lastnega srca je priteklo zdravilo. Ko smo z vneto pričeli raziskavati to čudno srce, smo z radostjo spoznali, da je nekdo, ki je zelo mogočen in ne indiferenten za to, ali zмага v nas duh ali materija. Takrat smo spoznali velike reči in iz globin je privrela iskrena molitev do Njega, ki nam je bil vedno tako bližju . . .

J. Hajdrih.

Književnost

Kasija. Drama v treh dejanjih. Napisal Stanko Majcen.

Stanko Majcen je pisatelj psiholoških črtic, ki jih je prinašal »Dom in Svet« pod uredništvom dr. Izidorja Cankarja. Odlikoval ga je pred drugimi — takrat najmlajšimi Dominsvetovci — njegov individualno izklesan stil ter detaljna psihološka analiza poedincev, ki so bili izvečina ljudje izrazite posebnosti in nenavadnosti. V tem miljeju umetniškega stvarjanja je nastalo pod vplivom vojske tudi njegovo najnovejše delo v dramatski obliki: Kasija, ki bi jo lahko že nazvali tragedijo.

Kasija tehnično ni popolna drama in zato kot taka ne bo uspevala na gledališkem odru in ostane bolj književna drama, ki pa bo zavzemala lepo mesto v slovenski literaturi. Že vsebina sama ni primerna za dramsko obliko, ker je preveč enostranska, takorekoč samo en dogodek — in premalo dejanska. Fragment življenja je, ki se je Bogzna kje začelo in nas pusti v negotovosti: nad nami lebdi samo nemoralno nikdar nasitna atmosfera, ki jo je zlasti okužila vojna in grozi kot boljše vizem našim domačim ognjiščem.

Glavni osebi sta: Kasija in nadporočnik Adrijan Ivančič; ozadje tvori »elita« avstrijskega častništva z damami v okupiranem Belemgradu. Igra in protiigra se vršita med gnilo in perverzno častniško družbo in Kasijo, ki zastopa vsled vojne obubožano in razpuščeno srbsko ženstvo in pade kot žrtev (?) razmer. Ivančič balansira zdaj paralelno s Kasijo zdaj proti

njej, kakor ga temperira »javno mnenje« družbe.

Kasija je belgrajsko dekle matere vdove, ki je imela troje hčerâ, a ji je eno ubila granata, ena je umrla od strahu, in Kasija, najnežnejše dete, nežna, »da jo pod roko zdrobi prvi vojak, ki jo sreča v mraku«, je izgubila vse: mladost, čast, imetje, lahkovernost ji je vzela svet; ostala je brez zaščite, zgubila se je na ulico in je postala odvisna od drugih. Ko je že prebolela različne krize, spozna nadporočnika Ivančiča, ki ga v resnici vzljubi in tudi on ji vrne ljubezen, vendar samo toliko časa, dokler je v senci in temini, a pred lučjo jo taji. Vsled svoje lepe zunanjosti ugaja tudi Adeli, hčerki policijskega načelnika polkovnika Carnerija, vendar se Ivančič ne ogreva za to ljubezen. Adela začuti tekmico in jo zasluti v policijski Kasiji, proti kateri dvigne obtožbo zaradi nekkih fotografij in doseže vrhunec v drugem dejanju, ko si stojita obe nasproti in ji Adela očita vlačugarstvo. Kasija pride v zapor, Adela pa izigrana zapusti mesto in Ivančič? Človek z dvojno moralno, kapitulira iz strahu pred pogubonosno obsodbo družbe in zavrne Kasijo. Ko ona srečno prestane preizkavo, se Ivančič zopet povrne k njej. Kasija pa se je medtem zresnila in nastopila novo pot življenja, ko pride zopet Ivančič in jo prosi ljubezni. Toda ko mu razodene, da je mati in da je otrok njegov, tedaj se ga polasti zopet strah pred družbo zaradi bodočega škandala in se posluži zdrav-

nika žida dr. Levaya, da odstrani zadnji Kasijin madež, ki še lepi na njegovi sukni. Ivančič vstopa prost brez zavesti krivde v novi svet in Kasija?

Kasija leži pred nami duševno in telesno strfa, edina opora ji je odvzeta in zdrknila bo nazaj v vrtinec prejšnjega življenja, ona, ki je imela toliko moralne sile, da se je oprostila sramotnih vezi s preteklostjo in je v duhu že sanjala novo bodočnost. Kasija je sicer sama kriva svojega padca, a ima dovolj moči, da se dvigne in to jo opravičuje ter razlikuje od moralno propale družbe, katero ona moralno porazi.

Tu drama preneha. To je defekt in to tembolj, ker ne vidimo nobene kazni za storjene pregrehe in krivice, ki jih je storila družba, zlasti Ivančič, in se vse zvrši, kot da bi bilo nujno tako. Tu postaja drama naturalistična in ji manjka višjega idealnega in etičnega poleta.

Značaji so vsi odbijajoči in ne srečamo razven Kasije in njene tovarišice Milke, ki pa ne nastopa na odru, nobene osebe, ki bi imela kako plemenito potezo. In to je tudi hiba dobre drame, ako hoče biti vsestransko popolna. Mojstersko je izpeljan značaj Kasije, v katerem je razstavil M. vso svojo umetniško silo in ki je morebiti najizrazitejši v slovenskem slovstvu.

V. Gornik.

Ljudevit Matković: »Najljepšoj među ženama«. Stara je stvar, da na ovomu svetu ne opstoji apsolutna lepota. Tu i leži razlog, da je svakoj ljudskoj tvorevini relativna cena. Stoga se i podrazumeva u našem govoru o vrednosti, o lepoti uvek ono »relativno«. I to relativno ima razne stupnjeve i ono što prividno zauzima najgornje mesto, vredi kao privremeno merilo lepote, odnosno njezine savršenosti, cene.

Zbirka bi pesama pod gornjim naslovom, kad bi bila osamljena, verovatno nešto vredila. Ovako — uz pesme biskupa Šarića i svećenika Zeca — vredi skoro: ništa. (Razumem ako se ne uzme u obzir skupoća papira.) Kao što i A. Čičićevi »Proletni stihovi« uz Noncine pesme znače — nešto. I čudan je to udes! U A. Čičića se više verovalo pre nego izda svoju zbirku; a u Matkovića kao pesnika, držim, ne će nitko poverovati kad dočita njegovu »Najlepšu među ženama«.

Teško je znati značenje današnjih postupaka. Valjda netko drži, da izdati pesme na lepom papiru znači dignuti za polovicu njihovu vrednost? Ili je izdati zbirku pesama isto što i popeti se na Parnas? Najnoviji slučajevi pokazaše da nije tako, jer dok oni što ne izdajući još nijedne zbirke, izuzevši g. Tomašića, važe kao vredni pesnici naši (mislim mlade: Noncu, Zdunića, Violaća), drugi, izdajući zbirke, daju svedočanstvo o vanrednoj neplodnosti polja na komu poduzeše rad. (Za sada upozoravam samo na g. Matkovića.) Na tomu im polju niknu u najboljem slučaju tek — srokovi. (Kod Matkovića su i oni mizerni.) Retko misao: privlačiva, originalna, jaka.

G. Matković skroz mirno sriče: umoči — u oči, šatorje — žamore, grandicu — ručicu, zaviri — namiri itd. itd. Do mile volje. A Petračić definira srok da je i s t o g l a s n o ponavljanje krajnjih slogova uz različita početna slova. No ako je g. Matković hteo svoje slabosti i neuspehe sakriti za onu: poetis omnia licent, onda ja nemam reči. Ali za Boža! Zamislite si, g. Matkoviću, što ima u jednoj zbirci pesama, gde nema ni misli ni forme? Ima eventualno lepoga papira i — stihova. Pa ako je to dovoljno da se može o nekome »pesniku« (mislim stihotvorca) napisati pohvalna kritika, onda je ne treba ni pisati. Samo bi tada bilo nužno obavestiti sve, koji izdajući pesme žele uspeti, neka ih pošalju u svet na lepomu papiru.

Pre nego se uvede taj običaj, ja ću reći dve: Matković nije uspeo. On je siromašan u mislima, u rečima. Tek ima nekoliko žarkih, nerazumljenih, nespretno izraženih osećaja. Njegova misao: jednostavna, bleđa. Reč: slaba, prozirna, nejaka. Stoga su blede, prozirne, mrtve i njegove pesme. Slične staklu na prozoru, pa vas i ne zanosi ono što vidite iza njih, makar to bio gdekada — pa i veoma retko — doživljaj očućen i ne površan. (Pred našom Kraljicom, Cvijetak suncu, Jutro vječnosti, Nevinost.)

Matkovića hteti ubrojiti u pesnike značilo bi iza duge analiza (a ta je ovde suvišna) otkriti u njegovim pesmama snazan, raznolik doživljaj, veliku, barem originalnu misao izraženu harmonički u adekvatnoj formi. Ali toga nema. Ako negde slučajno ima misao, potamni je forma ili posvema uništi.

G. Matković je u pesmama nespretnan. Tapa. Često traži srok, metar, nekada misao — i ne nađe ih. Traži ozbiljnu sliku, nađe ih. Traži ozbiljnu sliku nađe smešnu:

Snivah sanak: a ta zora
u mast prste umoči
i svoj sjajni prašak prosu
z vjezdicama u oči. (Jutro.)

Njegova originalnost u slikanju kulminira u pesmi: »O Djevice...« Tu najpre zove Devicu bujnom rekomb, što teče biserom, zlatom, ognjem, suncem, itd., a tada nastavlja:

O ljepoto umješana
od ljubice, mandragore,
ruže, lijera
i ambera
vedrog neba, čarne zore
umješana od otajstva
andeoskih od pjevova
i cjelova
od ljubavi i božanstva!! itd.

Vrhunac njegove naivne nespretnosti i nespretne naivnosti. Neukusa. Pročitajte n. pr. sledeće stihove Marijinoga pesnika — biskupa Šarića — koji bi mogli poslužiti g. Matkoviću kao uzor pri stvaranju novoga hvalospeva:

Lijepa si o Marijo
kao osmeh čistih djeva,
kao pjesmo u grmiću
slatka pjesma slavujeva!

Ali Matkovićeva usporedba za izraz Njezine lepote: smesa ljubice, mandragore, ružice, ljiljana, ambera, vedrog neba, čarne zore itd. zaista je — novo!

G. se Matković može ipak pohvaliti s dve stvari: hteo je u najvećemu zanosu — est Deus in nobis! — proslaviti Devicu (ali, nažalost, danas je malo samo hte-ti!) Uz to g. Matković priznaje da njegova poezija

crkvena samo je
drobna, uboga
i čudna mrvicu.
Tu lijeru ljubici
razpeh šatorje —

sledeći deo te pesme jest njegova »poezija u budućnosti«. Ne sadašnjosti, premda se njemu čini da

slavulji, zvonca, anđeli
tu živo žamore itd.

Ako bi g. Matković imao želju da se ubroji u pesnike, ona bi mu se mogla tek tako ispuniti da ga čovek nazove nemim pesnikom — bez reči. Ipak ne bez misli. On ih ima. Ali je originalno nesposoban da ih iznese. On nekada unutra plamti, vani

tinja. Sličič čoveku koji sanja da peva veroma bučno, veselo, a u istinu tek miče usnama. G. Matković čuje, kako su po granama njegova srca

slavulji, ševe, anđeli pali
raspevali se nekud zaljubljeni,

ali toga peva ne iznosi van, nego tek njegovu tihi jeku, a opet je nekako uveren — poput čovjeka koji sanja — da njegova pesma ori.

G. je Matković dosledan pokazavši neuspesima svojih pojedinih pesama da će njegova cela zbirka biti neuspela. I on u istinu nije uspeo. Nema verovatnosti da će steći ikada barem list lovora, sem ako se osvedoči da nije bit pesme broj stihova, eventualno srok. Roza Veny.

Ivo Jelavić: Iz pregažene Srbije. Pisac nam opisuje svoje doživljaje u Srbiji za vreme rata. Opisuje nam srpsku hrabrost i srpsku postojanost. Bio je dodeljen u svojstvu tumača generalu Skooru. Dovodili su pred generala zarobljenike, a on ih je ispitivao. Dabome, Ivo Jelavić metao im koješta u usta, samo da se ne bi zarekli te odali koju tajnu srpske vojske i Srbije. Vojna komanda, dakle, nije mogla ništa da dozna iz istrage zarobljenika. Pisac nam prikazuje, kako je srećan Srbin odnosno Srbijanac za vreme invazije; prikazuje nam njegovu bol, što mu je pregažena mila otadžbina. Slika nam svoga generala Skoora, u kođa nije zamrlo i u austrijskoj oficirskoj odevi, slavensko srce. Osećao je česki te je koješta pogledao kroz prste. Opisuje nam tip srpskoga oficira kapetana Vuka Radičića i crnogorskog vojvode Sakića Vojvodića. Uspelo mu je, da spasi tri hiljade ljudi, da ne padnu »švabama« u ropstvo. A Crnogorac! On doziva austrijskoga generala na »eglen« i vodi primitivan i plitak ugovor.

Ovo delce nema nikakove umetničke vrednosti, ali je vrednost nacionalna te veća. Pišćevo delo valja pohvaliti, i ako je umetnički posve neuspelo. A zašto? Propoveda ljubav za braću onkraj Drine, koja su tolike i tolike žrtve doprineli za našu nacionalno oslobodenje. D. N. . . . ć.

Slovenske večernice (73. zvezek družbe sv. Mohorja za leto 1919, obsegajo dr. Ivo Šorli-jevo povest: »Sorodstvo v prvem členu«, kateri je pridejana še kratka črtica Starogorskega: »Naš voznik Martin«, — »Sorodstvo« je povest, ki je pravzaprav

sinteza več, že tudi v slovenskem slovstvu kolikortoliko obdelanih motivov, tako, da v tem oziru ni kako samotvorno ustvarjeno delo. Toda vendar, nekaj čisto individualno pisateljevega je, kako skuša naslikati kmečkemu ljudstvu uradnika kot »njihovega« človeka, ker so itak večinoma potomci kmečkih očetov. To je vodilna ideja, ki prepleta celo povest. Vzporedno z njo teče druga misel, namreč ljubezen do rodne grude, lepota in poezija kmečke hiše z idiličnim življenjem. Dolga in trda je pot, ki jo hodi Jakob preko gimnazijskih in akademskih let, da se pretolče do prve uradniške plače in potem polagoma vedno višje in višje. Vendar niti tujina, niti grofovska družba in še manj odlična služba ne more zabrisati v njem spomina na rodno domačijo, nekaj podedovanega je ostalo v krvi, neizbrisna živa vez, ki priča, da je v sorodu v »prvem členu« z ono težko zemljo, ki jo njegov oče obdeluje na prijaznih »Ravnica«.

Ljudstvo bo povest s pridom in zanimanjem čitalo, ker je pisana v živahnem tonu in vsebuje marsikaj poučnega; pomenljiva je tudi zato, ker se vrši na onem teritoriju slovenske zemlje, katerega si sedaj prilašča italijanska pohlepnost.

Le škoda, da pisatelj svojega dela ni bolje opilil, marsikaj bi brez škode opustil, često isto stvar brez potrebe ponavlja. Besedni zaklad je poln provincializmov, kakor tudi izražanje, zelo moti tudi težko kopičenje dolgih period. Dialogu manjka krepkost in sigurnost, zdi se, kakor bi bil deklamiran, vedno čutimo zadaj avtorja. Tu tiči tudi vzrok, da se pisatelju ni posrečilo ustvariti kakega karakterističnega tipa, ker manjka ona osrednja trdnost in nujnost, ki je za izoblikovanje značajev neobhodno potrebna. Značaji se sicer razvijajo pred nami, vendar je toliko kompromisnosti v njih, da se nam zde nenaravni in prisiljeni. To vendar ni naš kmet, ki bi imel smeh in jok, žalost in veselje vse v eni vreči in če naš fant vzkipi, se jeza ne razblini kar tako kot morska pena. Nekatere posamezne slike in odlomki so pa polni resničnega življenja in le spričujejo, da bi nam pisatelj mogel nuditi marsikaj bolj dovršenega.

»Voznik Martin« je v idejni zvezi s prvo povestjo. V gladkem slogu je napisan vznichen slavospev lepoti obmejne slovenske zemlje. Le to moti, da se tolika poezija in idealizem polaga v usta počestnemu vozniku, kar je precej nenaravno.

J. A.

Vladimir Solovjev. Napisal Michel D'Herbigny S. J., iz francoščine prevel dr. J. Adamović. Tisak kr. zemaljske tiskare. Zagreb 1919. 228 str. To temeljito delo je izšlo l. 1911 v Parizu kot publikacija slovenske knjižnice v Bruslju (Bibliothèque Slave de Bruxelles) z napisom: Un Newmann Russe — Vladimir Soloviev.

Učeni pisatelj, bogoslovni profesor v Enghieniu v Belgiji je hotel s tem delom seznaniti zapadne narode z velikim ruskim filozofom in prerokom cerkvene edinosti. Je najboljšo delo svoje vrste (prim. Bessarione, vol. XXIX., fasc. 124, l. 1913), odlikovano od francoske akademije znanosti. Njega posvetitev je sprejelo filozofično društvo petrograjskega vseučilišča, Rusi so ga pozdravili z velikim priznanjem. Sploh je to dosedaj najboljši življenjepis ruskega Newmana.¹

Odlični katoliški krogi so izrazili željo, naj bi se ta življenjepis prevedel v slovenske jezike. Za to idejo sta se zavzela tu na jugu zlasti dr. Grivec in zagrebški metropolit dr. Ante Bauer, po čigar zaslugi smo dobili sedaj lep hrvatski prevod. Ta prevod je obenem nehote proslava druge desetletnice smrti Solovjeva (umrl l. 1900, 30. julija; njegovi prijatelji in učenci bodo to dvajsetletnico v Rusiji gotovo najslovesnejše praznovali.)

Prevajanje je poveril zagrebški vladika dobremu poznavalcu francoskega jezika in je upati, da je prevod v vsakem oziru dovršen.

Vsebina knjige je silno razborita in zanimiva. V več poglavjih (11) nam poda avtor jasno sliko velikega filozofa in vidca, večinoma na podlagi njegovih del in pisem. To je velika vrlina tega življenjepisa. Na podlagi analize njegovih važnejših del si lahko ustvarimo verno sliko izrednega ženija. Vidimo ga kot duhovitega misleca v najrazličnejših strokah in problemih življenja. V prvem poglavju se nam jasno orišejo značilne poteze, ki so mu skupne s slavnim Newmanom (15). Kmalu za tem uvidimo važno vlogo, ki jo je igral idealni

¹ Newman, John Henry (izg. njumen), znameniti voditelj oksfordskega gibanja v takozvani visoki Cerkvi (High Church) na Angleškem. Po hudih notranjih bojih in po intenzivnem študiju kat. Cerkve je naposled uvidel, da je le ona prava Kristusova Cerkve. L. 1845 je konvertiral, postal škof in končno kardinal. Rojen je bil l. 1801, umrl je pa l. 1890. Izmed njegovih številnih spisov slovi posebno avtobiografija »Apologia pro vita sua«, za Augustinovimi »Confessiones« najboljši lastni življenjepis. Pisana je v najelegantnejši angleščini; je tudi nemški prevod (die Geschichte meiner religiösen Psyche).

Rus kot filozof. Njegov predhodnik je bil Čaadajev (23), toda bil je le še bolj teoretik. Solovjev pa ni hotel filozofije gojiti radi nje same, temveč je hotel zaključke filozofije v vsakdanjem življenju praktično uveljaviti. To je izrazita poteza njegove filozofije. Nato nam D' H. pojasni stališče Solovjeva, ki ga je zavzemal med slovnofili in zapadnjaki. (28-32) S tem nam je dana nekaka ouvertura v njegovo osebnost. Nato se prične njegov pravi opis življenjepis. Slika ga nam pisatelj kot idealnega, silno nadarjenega mladeniča, ki ima že v zgodnji mladosti hude notranje boje, vidimo ga kot mladega vseučiliškega profesorja v Moskvi in naposled v Petrogradu. (33-53) Opisuje nam nadalje njegovo znanstveno potovanje na Zapad (London, Pariz, Djakovo) in v Egipt ter zopetno njegovo vrnitev in delovanje v Rusiji (54-57). Spoznamo ga kot pesnika-lirika, kot izvrstnega kritika in buditelja velikih idej. Pisatelj nas uvede v cel njegov filozofski sestav, v njegovo logiko (81) in metafiziko; analizira nam v nekaterih odlomkih njegovo največje filozofično delo: Opravdanje dobra t. j. filozofija morale, ki je imelo namen boriti se proti Tolstojevemu pesimizmu (98-114). Žalost se nas poloti, ko zremo, kaj vse je imel ta veliki duh še v načrtu, pa ga je prehitela smrt. Zasnoval je veliko delo o spoznavanju (kritika), o teoretiki filozofije. Hotel je klasični rek: *Ἐνὸς Θεού*, zamenjati z onim sv. Avguština: *Deus semper idem, noverim me, noverim te.* Že samo zavoljo tega dela, ki bi bilo opisano skoro istodobno in po istem načrtu, kakor »Opravdanje dobra«, pomeni njegova prezgodnja smrt (umrl je v 48. letu) veliko izgubo. Nato nam poda avtor sliko Solovjeva kot bogoznanca. Njegova verska filozofija se suče okoli dveh vodilnih idej, ki sta ga obe vodili k združitvi s katol. krščanstvom. To sta ideji bogočloveštva in »svobodne teokratije«. Tu nam stopi pred oči mož, ki se z vso strastjo svoje globoke duše bori za resnico in pogumno stopa za njo po trnjevi poti. Podrobno je podana analiza široko zamišljenega in jako zajemljivega dela »Istorija i budućnost teokratii«, nekaka filozofija biblične zgodovine. Prvi zvezek je izšel v Zagrebu leta 1887. Drugih dveh zvezkov pa radi zaprek cenzure ni mogel izdati. Njegova najlepša in najbolj katoliško pisana knjiga je pa: *La Russie et l' Eglise Universelle.* V prekrasnem dolgem uvodu (60 str.) je tu izpovedal svojo vero; to delo je spisal v pregnanstvu

pri svojem prijatelju Leroy-Beaulieu v Viroflay-u blizu Pariza (156). Malo knjig sem bral s takim zanimanjem in veseljem kakor ravno to. V njej vidite celega ruskega Origena, kakor ga zavoljo njegove izredne univerzalnosti in intuicije tudi radi imenujejo. V zadnjem poglavju svoje knjige (195 nsl.) nam D' H. opisuje samozatajo in sveto življenje ruskega genija. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, tako bi s sv. Pavlom tudi on lahko rekel. Celó njegovo življenje je bilo posvečeno edino pravi sreči ruskega naroda — zedinjenju z rimsko Cerkvijo.

Z denarjem in premoženjem se nikoli ni sprijaznil, vse je sproti zdajal siromakom, stradal je in prezebal, da je le pomagal drugim. Bil je kakor pravi o njem filozof knez E. Trubeckoj, pristno ruski vedno potujoči romar, ki išče višjega Jeruzalema in nima stalnega bivališča na zemlji. Znani zgodovinar umetnosti E. M. de Vogüe pravi o njem, da je bil model slovanskega Kristusa, ki ljubi, razmišlja in trpi... Doctor mirabilis itd. (195). Njegov zadnji in najvišji ideal pa mu je bil, postati alter Christus (225).

To je ob kratkem vsebina te lepe knjige. Opombe prevajalčeve so jako umestne in nič ne motijo. V začetku knjige je dodana tudi kratka literatura, ki je izšla na zahodu o Solovjevu. D' Herbigny nam je v tem delu zbral glavne komponente tega velikega misleca in jih nam je podal v rezultanti vzorne bibliografije. Upamo, da bodo temu prevodu življenjepisa sledili tudi prevodi njegovih bogatih del, ki so v ponos ruskemu slovstvu. S tem bo ta knjiga lepo dosegla namen, katerega je imel pisatelj, ko jo je pisal.

Vsem akademikom pa svetujemo to zanimivo knjigo; v njej bodo našli razrešena najtežja vprašanja življenja, katere je razrešil ruski Newman; obenem pa želimo, da bi se v dvomih življenja tako borili za resnico in tako pogumno stopali za njo po trnjevi poti kakor idealni Vladimir Sergejevič...

A. Čep on, stud. theol.

Mentor. V zadnjem času stopa v ospredje vprašanje prenovitve nekaterih naših listov in to predvsem dijaških listov. Vprašanje »Zore« in »Luči« se je sedaj rešilo, vprašanje »Mentorja« pa čaka rešitve. Novonastale razmere so mu v marsičem že same od sebe pokazale smernice, v katerih naj se kot dijaški list giblje. Važnost

in prenovitev »Mentorja« v tem oziru se vsekakor podcenjuje, a meni se zdi, da si je treba zadevo temeljito ogledati. Dve dejstvi: da »Mentor« ni več tisti kot je bil nekdanj in da sedanji »Mentor« ne odgovarja potrebam vsega srednješolskega dijaštva, nam to le še bolj potrjuje.

Srednješolski list mora biti dijaštvu voditelj izven šole, »voditelj v vseh strokah, v vsakem oziru in v vseh vprašanih, ki stopajo v življenju pred neizkušenega in učečega se dijaka«, komentar za mnoge stvari, ki se v šoli nikoli ne obravnavajo prav obširno, mora odpirati študentu okenice v veliki svet, ki naj mu ga predoči v mnogih ozirih.

»Mentor« je bil dosedaj predvsem list za učence humanističnih gimnazij, nikakor pa ni mnogo zanimal tudi učencev realnih gimnazij in realk. Članki prof. Pengova in v zadnjem času nekatere malenkosti Brežnika so komaj zadostovale za učence hum. gimnazij, kaj šele realnih gimnazij in realk! V tem oziru se mora list spopolniti v toliko, da bo nekaka vez med gimnazijcem in realcem, da bo spopolnjeval znanje obeh. Za dijake, ki se zanimajo za literaturo, so jako primerni dr. Pregljevi članki, a kaj ko izginja vsa njihova vrednost v množici tujk, ki jih avtor uporablja v toliki meri, da bi človek moral držati vedno slovar v rokah. Manjka nadalje tudi člankov, ki naj bi podajali mladim literatom nekaj vpogleda v svetovno slovstvo. Zakaj izostajajo »Književni pomenki«? Zemljepisno in zgodovinsko plat je list tudi precej zanemaril. Strokovnjaki, kakor so v tem oziru gg. Šarabon, Trdan i. dr., bi lahko odkrivali študentom lepoto jugoslovanske zemlje in nje-no zgodovino, kar pa zelo, zelo pogrešamo. Prevodom Illade, Ajchila naj bi se pridružili še prevodi raznih drugih svetovnih del. Krvavo bi potrebovali nadalje vzgojnih člankov, dobrih in izbranih slik itd. Zelo zanemaren je v zadnjem času v listu tudi »Drobiž«. Ni mi znano, iz katerega vzroka, a želel bi, da dvigne urednik »Drobiž« iznova vsaj na višino drobiža prvih letnikov. Kje so ekscerpti iz slavnih svetovnih del, kje so kratki življenjepisi slavnih mož, kje so kratke notice iz slovanske in sploh svetovne literature à la Štingl, kar je menda nekje že Pregelj priporočal, nadalje notice iz naravoslovja, tehnike?! Želel bi tudi, da izgube članki oni šolski milje, v katerem se vidi le profesor v strogi pozi strogega učitelja, kar študente samo odbija. — Za ves ta načrt je treba predvsem sotrudnikov, kar naj bo prva skrb urednika, ki takega na-

črta brez njih gotovo ne bo izpeljal. Treba-lo bi tudi sodelovanja s strani dijaštva. Zato bi želel, da jim da urednik na razpolago poseben del lista, kakor je to že nekdanj bilo. Marsikateri dijak doživlja svoje vzore in boje ter želi že v mladih letih razmaha in marsikaj se že takrat rodi zrelega za obelodanjenje. Mislim, da v novem disciplinarnem redu ne bo več strašil paragraf v priobčevanju duševnih proizvodov. Nujna je tudi potreba, da prične »Mentor« vendar že redno izhajati, ker neredno izhajanje à la »Dom in Svet« dijaku nikakor ni v korist, ker mu je treba vsaj vsak mesec dobre duševne hrane.

Posobne razmere so »Mentorju« v prehodnji dobi našega življenja vtisnile pečat svojega časa. Ne moremo tajiti zaslug »Mentorja«, ki si jih je pridobil za dijaštvo posebno v času, ko je skoro vse kulturne sile vpregla v svoj jarem vojna, ko pa smo kljub vsemu temu čutili, da vstaja izpod teža jarma novo življenje — temuč bi morali tembolj obžalovati, da bi »Mentor« — dasiravno je v to poklican — ne mogel v našem času več sodelovati pri grajenju jedinstvene jugoslovanske kulture. Nujna zahteva sedanjega časa torej je, da se »Mentor« v tem pogledu na novo orientira in se po tej orientaciji prenovi in spopolni. Kajti le na ta način bo postal res pravi list za srednješolsko dijaštvo in ne dvomim, da si bo pridobil potem še več prijateljev in bralcev, kakor si jih je že. J. T.

Rihard Dehmel. Umetnik, v katerem so kaotično valovile sodobne ideje, je legel v grob. Bil je velik v svoji liriki, ustvaril je nove izrazne oblike in nove vrednote. Stopil je v najmračnejše prepade človeškega srca in iz njih je klical po solncu. V vseh njegovih delih mogočno odmeva moderni svet, prenapolnjen z ropotom strojev in žvižgajočimi kolesi, štrleč z gozdovi dimnikov v nebo. In sredi njega stoji človek, vladar in suženj. Socialno čuvstvo daje njegovim delom izraz in globino. Saj poznate njegovo bojno pesem za osemurni delavnik:

Wir haben ein Bett, wir haben ein Kind,
mein Weib!
Uns fehlt nichts, daß wir glücklich sind,
nur Zeit!

V svoji erotiki je bil pogan, epiku-rejec. Za Gustavom Falkejem je svetovna in nemška umetnost izgubila drugega velikega, samosvojega lirika. Tudi slovenski moderni liriki se pozna njegov vpliv.

»Polet«. Leposloven list ljubljanskih kat. nar. srednješolcev. Malo jih je, ki bi svojo mladost in radost posvetili delu. Zato je človek vesel, ko vzame v roke list, ki je glasnik naših najmlajših. Ni jih mnogo, ki poskušajo tu svoje sile. Tudi niso njih proizvodi ravno dovršeni. Eno pa najdemo v teh listih, kar kaže pot naprej

in navzgor: V teh pesmih in novelicah se zrcali globoka zavest, da je umetnost nujna potreba duševnosti. Zаметki par talentov leže v teh snopičih. Zanimiva in s precejšnjim književnim aparatom opremljena sta geografska članka. Cel list diha idealno stremljenje navzgor in upamo, da nas vera v to stremljenje ne bo varala.

Beleške

Dokument. Zazdi se semtertja človeku, da Wilsonova zvezda tone. A Wilson ni le velik mož, on je velika ideja: da morejo ustvariti harmonijo med interesi raznih narodov in držav le etična načela pravičnosti in krščanstva. Ni odveč, če se zopet spomnimo na njegovo poslanico z dne 8. septembra 1914, s katero je poklical ameriško ljudstvo k molitvi. Glasi se:

»V spoznanju, da so velika ljudstva zemlje zgrabila za orožje in da vrže sedaj vojna milijone ljudi v boj, ne da bi jih mogla modrost njihovih državnikov obvarovati pred smrtnimi žrtvami;

v spoznanju, da imamo v tej, kot v vsaki drugi zadevi predpravico in dolžnost, iskati pomoči in sveta pri vsemožnem Bogu, s tem da se pred Njim ponižamo, da pripoznamo našo slabost, kot tudi pomanjkanje lastne modrosti, ki bi bila dorastla našim nalogam;

v spoznanju, da je želja in posebno stremljenje ljudstev Zedinjenih držav, služiti v polnem prijateljstvu miru z molitvijo in svetom;

raditega določam jaz, Woodrow Wilson, predsednik Združenih držav, nedeljo četrty dan oktobra za molitev in priprošnjo in pozivljam vsakega bogaboječega človeka, da se na ta dan poda na kraj božjega češčenja, da bo tam združen z vsemi drugimi prosil Vsemogočnega, naj drži svojo visoko roko nad odločbami ljudi; naj zopet uredi stvari, ki jih ljudje sami ne morejo voditi in ne spremeniti; da se On usmili ljudstev, ki so jih zgrabile vojne grozote; naj On v svojem usmiljenju in svoji dobroti pokaže pot tam, kjer ljudje ne vidijo nobene. Naj usliši svoje otroke, ki delujejo na obnovitvi miru in da upostavi ono enotnost med ljudmi in ljudstvi, brez katere ni na svetu

sreče in ne resničnega prijateljstva in nobenega zdravega sadu dela in mišljenja.

Prosi naj tudi zato, da nam On odpusti naše grehe, naše nepoznanje njegove svete volje, našo zakrknjenost in naše številne zmote, in da nas On privede po poti pokorščine na kraj jasnosti in k zveličavnim in modrim mislim in odločbam.

V dokaz za to se lastnoročno podpisem in ukazujem, da se pritrdi pečat Zedinjenih držav.

Dano v mestu Washingtonu, 8. dne septembra v 1914. letu našega Gospoda in v 139. letu neodvisnosti Združenih držav.

Thomas Woodrow Wilson.

Mrtvi knezi vladajo še iz grobov z žezlom silnih misli. Morda bo Wilson kmalu za oficijelni svet mrtev. Mi ga ne bomo pozabili. — Tri silne duhove je rodila Amerika. Priprosti naseljenec George Washington je strog stražar pravice, pokoncu — mož, ki vodi svoje čete v boj za politično svobodo Amerike. Moč in sok nove zemlje je v Lincolnu, voditelju modernih pionirjev; pod njegovim vplivom je ljudstvo ustavilo stroje in šlo v meščansko vojno — za človeške pravice in enotnost novega sveta. Njima se je pridružil Wilson, glasnik večne resnice: da veljajo tudi v odnošajih med državami in narodi načela krščanske etike. Vzporedno z prenavljanjem zunanje organizacije človeštva mora iti notranji prepород. Wilson je to v svoji poslanici ameriški akademski omladini poudaril, ko je zapisal v uvod: »Ne stavite se v isto vrsto s tem svetom ampak prenovite se s prepородom svoje duše, da bodete mogli preizkusiti, kaj je božja volja, dobra, dopadljiva in popolna.« (Pismo Rimljanom XII, 2.)

Ta dokument pokličite si v spomin, prijatelj, ko ti bodo dan za dnem govorili, da

je krščanstvo obsojeno v smrt. Kristus živi in kraljuje v dušah največjih mož, v dušah, ki so energija in motor modernega sveta.

Ljudske univerze pri Čehih. Leto za letom raste število sistematičnih kurzov, ki jih je zasnoval Svaz Osvětový za najširše plasti. — V vojni je bilo letno število predavanj skoraj 500, vsako je obiskalo povprečno 200 oseb, tako da je bilo lani uvedeno nad 100.000 oseb. Ljudska univerza v Pragi, oziroma kot se uradno imenuje Husova šola za višjo izobrazbo in narodno vzgojo, je postala praška posebnost in je po obsegu nadkričila tuje zavode. — Ljudska univerza v Hořovicah bo ustanovljena letos. President T. G. Masaryk se je prijavil prvi kot profesor te univerze.

Anglija je v protialkoholnem delu napredovala počasi toda gotovo. Najprej je prepovedala točenje alkoholnih pijač ob nedeljah, potem je to prepoved raztegnila tudi na praznike. Nato je izšla naredba o omejeni prodaji žganih pijač. Koncem vojne je vlada poddržavila v industrijskih okrajih tovarne za žganje, žganjarne in točilnice (začetek v okraju Carlisle), ki jih je deloma pokupila, deloma razlastila. Upeljala pa je gostilne in točilnice brezalkoholnih pijač — in pokazal se je dobiček. Sicer samo 15 odstotien, ali pa odtehta na drugi strani 85 odstotkov. Gostilničarji so imenovani od vlade, imajo stalno plačo in še del čistega dobička. Sedaj mislijo upeljati to novost po celi deželi.

Katoliška Cerkev na Angleškem.

Katoliška Cerkev na Angleškem je trpela najsilovitejša preganjanja za časa reformacije v 16. stoletju. Vse, kar je imela: cerkve, katedrale, opatije, samostane, premoženje, so ji odvzeli. Rezultat je bil, da so bili katoličani, ki so ostali zvesti Rimu, zaničevani v deželi, ki je bila nekdanj ponosna, nositi ime »Marijina dota«. Preganjanje je bilo nasilno in krvavo, veliko število duhovnikov in lajkov so usmrtili. 17. stoletje dokončalo grozo-

dejstva 16. stoletja. Do 19. stoletja so bili katoličani brez vsakih meščanskih pravic; grozovita preganjanja so sicer prenehala, a katoliška Cerkev je še vedno ostala »pusillus grex«, zaničevana in neumevana.

Tekom zadnjih desetletij pa se je položaj temeljito spremenil. Katoliška Cerkev šteje skoro 3 milijone vernikov in njihovo število raste rapidno. Glavno delo je bilo osredotočeno v sledečem: 1. Zgradba katedral in cerkva po vsem Angleškem. Ogromne vsote denarja so prispevali verniki sami, ki so izvečina presegale njihova skromna sredstva. Tako so zgradili na tisoče cerkva, marsikatero so neprecenljive umetniške vrednosti, druge samo prostorne in praktične, nekatere samo sestavljene iz pločevine. Tudi duhovniki, svetni kakor redovni, so darovali za to svoj denar in življenje. 2. Po vsem Angleškem so ustanovili ljudske in srednje šole ter učiteljišča. Ljudske šole delujejo izvrstno, enako tudi srednje šole in konvikti, ki v ničemer ne zaostajajo za znamenitimi starimi šolami. Konvikte za dečke vodijo benediktinci, jezuitje in drugi redovniki; tudi svetni duhovniki. V penzjonatih za deklice delajo z najboljšim uspehom znameniti ženski redovi. 3. Po vsem Angleškem so napolnili samostane in opatije goreči, delavni redovniki.

To ogromno delo je zahtevalo v resnici entuziastične darežljivosti od strani vrenikov in duha, herojske darežljivosti od duhovnikov, ki so izvečina ubožni. Izdatke za oskrbovanje cerkva in za preživljenje duhovnikov so krili z darovi, ki so jih zbirali med sv. mašo v cerkvi.

Stáro sovraštvo in mrznja proti katoličanom je prenehala in katoliška Cerkev pridobiva mogočen ugled zlasti vsled velikega števila konvertitov, ki pohajajo predvsem iz izobraženih krogov. Katoliška Cerkev ima na Angleškem brez dvoma upalno bodočnost.

To je kratek opis delavnosti in razcvita katoliške Cerkve na Angleškem, na katero je sv. Cerkev celega sveta lahko po pravici ponosna.

(Prof. Dr. John Vance — London v Katholiken - Korrespondenz 1920, 1. štev.)

Prvo cvijeće
Leposlovna priloga Zore

ANTON VODNIK: **V spomladanskem vetru.**

Kadar prek mene tečejo vetrovi z juga,
čujem glas piščali,
ki spet drugje nekdo jo spremlja
z otožno melodijo petja

iz krajev vetrov spomladanskih in bleščanja
jezer in rož povodnih cvetja,
lepih in žalostnih...

DURO SUDETA: **Majci.**

Majko, ja več nisam ono dobro djete,
što je stobom znalo molit kraj kamina —
u večeri kasne dok su s violina
jecali akordi ljubavi in sjete...

Ja tad nisam znao, što ta glasba znači,
jer molitva plava sve je moje bilo —
nisam znao da će neka moć me tači
svojom rukom — in sve što je nekda milo

moju dušu vedru nosilo pod zvijezde,
jednim mahom da će nestati u duši —
Dobra moja majko — vrijeme kida — ruši
sve nade u srca, što se naša gnjezde.

Majko, ja već nisam ono dobro djete,
što je stobom znalo molit kraj kamina —
u večeri kasne dok su s violina
jecali akordi ljubavi i sjete...

DURO SUDETA: **Na selu.**

Klokoću kola. Gařovi reže.
Tama. Na drumu magla i sjene.
Kiša drjemuca. Sve teže — teže
krovovi otenju — a lišće vene...

Duvari pusti. Ognjišta stara,
garavim trjemom veselo gore.
Rumen. Na zidu sjena se stvara,
pred vrati jablan šumi, šumori.

Kaljavi drumom prolaze kola.
Sa vlažnog zida jecaju ure —
kroz sumoran mir pun tuđe, bola
sablasne kuće zure i zure...

Kuda mi pogled u tamu bludi...?
Gase se svjetla. Gařovi reže.
Ognjišta pusta, usnuli ljudi,
tek kiša jeca sve teže — i teže...

CIRIL JEGLIĆ: **V pokoju.**

»Po pravici povej, Šimen, povej po
pravici tako, kakor da bi se pogovarjal
sam s seboj in bi ti nikoli ne bilo treba
nevoljiti se nad svojim priznanjem: ali ni
to življenje, ki ga živim jaz, ali ki ga živiš
ti, kljub vsej častitljivosti in starosti tako
dolgočasno prazno, kakor da bi bil čas tu

zavoljo nas, zgolj iz usmiljenja in pomilo-
vanja, da se je vse natanko tako zgodilo,
kakor se je moralo zgoditi in česar mi ni-
smo pričakovali, ter bi ne bili mi zavoljo
časa postavljeni na svet? Meni vsaj se zdi
včasih ta brezpomembnost tako strašna,
da me je sram iti na ulico in da se zadi-

ram nad mladimi ljudmi, ki me vprašujejo za svét. Vraga, saj sem si zaslužil pokojnino nič manj pošteno, nego mnogo drugih, ti na primer boš, kakor se lahko nadejaš, ostal ugleden ravnatelj do smrti — in vendar: to je tisti prokleti vendar, ki te vprašuje: povej, tovariš, ali nisi ti še nič podobnega občutil?»

»Kako neki to meniš? Zakaj bi ne smel biti zodovoljen, če sem trideset let žrtvoval bolj v javni blagor ko v svojo korist? Poglej, moje siromaštvo poglej: ogrtač zguljen, krajci na klobuku zmehčani, kravata trikrat vredna penziona . . . Kateri me ne poznajo, kdo njih bi rekel, če me mimogrede sreča: to je ta in ta? A zavest, tisto trdno prepričanje —«

»Ne, tovariš moj, ne trdim, da si nisimo takorekoč zaslužili zadovoljstva, ki je starim ljudem najbolj potrebno. To naše zadovoljstvo je celo ravnatoka častitljivo, kakor vse ono delovanje za občni blagor, ki se nam odplačuje s pokojnino. Toda povedati ti moram, kaj je zdaj po mojem srcu. Doma sem začel obdelavati vrt, ki ni moj, a mi je postal enako ljub. Če grem na vrt ter znojnih lic prekopavam zemljo, takrat pozabim na marsikaj, na vso svojo betežnost. Ne zato, ker se mi čudi hišni gospodar, kako je možno, da se gospod oficijal tako vneto ukvarja s takovim prstaškim robotanjem. Zdi se mi namreč, če bi bil jaz ostal kmet na kmetskem očetovem domu, da bi se ženi nikdar ne bilo treba cmeriti radi mojih sitnarij.«

»Midva z ženo se pa razumeva.«

»Prav, če ravnata v miru! Toda, prijatelj moj, recimo, da bi se bilo tudi vse to, kar se je nama zgodilo, zgodilo nekoliko drugače, da bi bilo celó prav močno podobno tistemu, kar sva bila pričakovala, ko sva začela karijero. Recimo, da bi tebi ne bilo treba nositi na stara leta obnošene suknje in zakrpanih čevljev, da bi si brez skrbi zamogel privoščiti spodobnejše stanovanje, kakor je to tvoje podstrešje, in da bi živel z družino v še lažodnejšem, slovesnejšem miru, vse to recimo, — toda, šimen, prijatelj moj, povej po pravici: kljubtemu bi prišla žalostna ura, ko bi stal zapuščen sam pred seboj in bi moral ostati razdvojen za zmerom, če ne odgovoriš na vprašanje: Zakaj sem nezadovoljen, dasi sem zadovoljen in se mi nič ni treba kesati?»

»To je že tako,« je pripomnil on. »Celo v knjigah smo včasih brali, da popolnoma zadovoljen ne more biti noben človek!«

Teh besedi sinočnjega pogovora se je spominjal Simon Zgonc, ko je, pol buden in siloma se potapljač v dremotico, trudno vzdihoval nad neprespanimi nočmi, ki jih povzročata starost. Spodvijal je revmatične noge v topli kožuh, zapuščino svojega ranjkega očeta, pomaljal vročične roke izpod težke odeje, popravljal in podlagal zgglavje, da je ječe škripal črvivi posteljnjak. Pa najsi je znova in znova poskusil vse mogoče lege, komaj so se zaklopile oči, že se je prikazal jetični, kosmati obraz Andrejev. »Povej šimen, povej čisto po pravici!« ter je radovedno čakal pred njim . . . Tik, tak, tik, tak! je računila bližnja budilka in onkraj stene, v kuhinji je zapelo slednjo uro: kuku, kukul Simon je plaho užigal svečo, toliko, da se je ozrl po sobi. Vrata so zaprta, okno tudi. Res! je krhnil črv v vratih. A za vrati je molčalo, še dihanja ni bilo čuti. »Spital!« je pomislil Simon in zmóčen omahnil v postelj. Vendar: »To je tisti prokleti vendar, ki te vprašuje!« — — A njega je bilo skoro strah, da bi o tako pozni uri razmišljal sam s seboj, kljubtemu, da mu je hodilo na um, kako nespameten je tisti, ki se vznemirja, dasi nima, česar naj bi se kesal —

Ko se je zdanilo, je Simon zadremal. Noge so se ogrele in nič jih ni zeblo, ko so se v kratkem snu razodele izpod kožuha. Skoz mrežaste okvirje pristežne verande je zasijal snop jutranjih žarkov in se bleščema odbijal v starinskem ogledalu, nagnjenim nad posteljo. Simon se je zbudil, pogled je zastal na koščeni, bolnih nogah, obsijanih od solčne svetlobe. In preden je mogel kaj razmisliti, si je dejal s tako obupno trpkostjo, kakor da ponavlja že tisočkrat izgovorjeno spoznanje: »In vse to in samo to naj bo moje edino plačilo, moja edina tolažba!« Takoj zatem je moral osupniti, odkod mu zavdaja ta bridka pikrost, ki vendar ne ve nobene dovolj določne obtožbe, ampak govori le »vse to in samo to« ter se nesrečnega čuti človek ob njeni mamljivi besedi.

Vstal je, dasi je bil trudnejši, nego preden je bil legel k počitku. Nad univalnikom je zbužala pozornost dragocena podoba, ljubezniva diploma v zlatem okvirju, ki ga je bila osvežila vsakokrat in bolj zanesljivo od mrzle vode. »Prezaslužnemu gospodu nadučitelju Simonu Zgoncu, častnemu občanu naše občine . . .« so mogočno donele sijajne, zlate črke. Spredaj pod diplomo sta viseli ob straneh dve manjši sliki, nič manj zanimivi in nič manj dragoceni: ena je predstavljala Simona Zgonca

— študenta, neizobraženega kmetskega fanta, ki je ponižno povešal oči; druga je bila posvečena spominu gospoda šolskega ravnatelja, verno izražajoč moško resnost in neustrašeno delavnost, ki je živo odsevala z obraza na sliki... In sredi med njima, v skromnem okvirčku srebrni zaslužni križec... »Majhna priča bivšega življenja, takorekoč le neko zunanje znamenje njegovo!« se je radostil vpokojeni mož, mnogokrat se ozirajoč na te podobe, ki so tudi za skromnega človeka nekako zadoščenje in bodrilo.

»Vse to in samo to!«

Čudno, danes ni bil zmožen, vzprejeti najnedolžnejšo tolažbo. Ne, da bi ga bil tolikanj razburil včerajšnji razgovor s prijateljem Andrejem — ne, saj pomenek je pomenek in vsak človek sam sebe najbolj pozna ter ima razventega vest... Toda kljub temu — na primer: Kako zapuščenega se včasih čutim v tejle podstrešni izbi! Pravzaprav ta sobica ni tako napačna, saj vendar vem, da nisem milijonar. Toda danes in ravno danes se mi zdi od sile neprijazna. Pretesna se mi zdi, prenzika, in oprava starinska ko v kramarski izložbi. Bog vedi, odkod pride takšno razpoloženje? Kriva je seveda tudi nocojšnja noč, da postane človek malodušen, natekljiv proti svoji volji, spotakljiv do neznosnosti — — Tistile šopek tam gori na omari, ki sem ga jaz nekđaj nabral, v vazi, ki sem jo jaz kupil ženi za god, — kako veselo me je vselej pozdravljala! Spomin je na mojo Olgico, ko je bila še majhna in sem ji razložil: »Te bilke, to so Marijini laski, in ta srčeca na njih so solze božje Device« — — Kako lepo se še spominjam! Petnajst let sem jih ljubil, te suhe travice, danes, danes vidim na njih samo prah... Vsa ta izbica je kakor zbirka prijetnih spominov. Danes pa — ali so umrli ti sladki spomini?

Simon Zgonc je sedel za mizo, za svojo mizo domačo, ki je to uro ni ljubil nič več. Vse življenje sem se je pehal, je pomislil, in delal bom do smrti, v tem je uteha resnično dobrih ljudi. Toda, kaj naj delam — vpokojeni šolski ravnatelj?

Na predalniku je ležal kup prebranih časopisov. V njih so bila z rdečim svinčnikom podčrtana tista mesta, ki so tikala njegovo osebo, ali ki jih je bil sam poslal v tisk v informacijo gotovim krogom; to in to si ti napisal, so ga potem nešteto krat opozarjali znanci, dasi ni on takorekoč nikomur izdal, kdo je avtor dotičnih zares aktualnih člankov... Pravzaprav je to

kos politike, ki je njemu, odkrito povedano, zoprna... Toda, je končno izprevidel, brez ozira na politiko me še čaka pri tej reči opravilo, ki sem ga le vse predolgo odlašal. Gre namreč za domače ljudi, za hčer, ki ji ne bo mogel zapustiti posebnega premoženja — —

Z drhtavimi rokami je razpiral časnike, podčrtaval, bilježil ter pripisaval opombe; potem je s trudoljubno skrbljivostjo izrezal iz njih listke, uvaževanja vredne, na katerih niso bile zapisane samo vsakdanje dnevne novice. »Za Olgo, da ji ne bo trebalo sramovati se njenega očeta!« In se je nenadoma, sredi dela pripetilo, da je izpod prostrtega papirja pomlel blede obraz Andrejev: »Lepo te prosim, povej, prijatelj, povej po pravici!« Stari Simon je strepetal, odložil škarje in skril oči v dlani.

V sosednji sobi so zadržale copate. Prišla je žena ter obstala med vrati, sključena starica.

»Ali si bolan, Simon?«

»Ne.«

»Oh, zakaj tako zgodaj vstajaš! Nemara si slabo spal? Ti, poslušaj, kaj se je meni sanjalo! Da je Olga umrla. Vso kravo so prinesli iz pisarne —«

»Olgo?« se je ustrašil mož in ugledal objokane oči svoje žene.

»Našo Olgo! Sèm v tvojo sobo so jo prinesli. Sama sem bila doma, ti si šel po opravkih nevemkam. Olga, zakričim, za božjo voljo, kaj ti je? Nič, reče ona, samo papana pokličite! Skočim — in se je zgredila, tukajle pred tvojo podobo.«

»To so sanje —«

»Hvalabogu! In ko sem se zbudila, je trikrat potrkalo na vrata. Razločno, da sem slišala: tok, tok, tok!«

»Ker sem jaz vstajal,« je pojasnil Simon.

»Ampak za mašo dajva! Oh, nekaj slutim! Simon, in vsi trije pojdemo k maši!«

»Da!« je zamišljeno potrdil mož.

Žena si je obrisala solze in s tiho ljubeznijo pogledala nanj. »Ne, bolan si, na obrazu ti poznam! Danes dobimo mleko — hočeš?«

»Le!« je mrko velel Simon ter se spet uaslonil ob dlan. »In Olgo poklič!«

Za čas je pristopila Olga, gibka in zardela, s svežo jutranjostjo v licu. In vendar, se je ozrl oče vanjo, ali je to lice dvajsetletnega dekleta? Prezgodaj se stara. Čudno, danes je prvič opazil, kako je ta Olgica, majhna in tenka, že namoč podobna

nasluženim gospodičnam; v oči ji leze ta podobnost in se nabira v ohlapnih gubicah pod njimi.

»Ti, ne smeš biti žalostna!«

»Ej, saj nisem!« se je nasmejala ona, da so se razmaknile tiste odvečne gubice. »Ali sem se že kdaj pritožila zavoljo kanclije? Šef me ima rad, s prvim bom dobila zvišano plačo, pomislite, samo jaz! In predložil je na deželno vlado pohvalnico — zame!«

»Ja?« je zazvenel glas Simonu Zgoncu.

»Saj zato so mi druge tako nevoščljive. Še pogledati me ne marajo. Jaz pa njih ne!«

»Ravno zato pravim, da ne smeš biti žalostna. Glej, Olga, jaz, jaz pa — —« Očetu se je hipoma utrgala beseda, v očeh je zapeklo od pritajene solze.

»Oh, papa, saj le Vi ste tako čudni. Bolni ste in šarite z delom, tako zgodaj, ko se Vam nikamor ne mudi!«

»— Jaz pa bom umrl,« je nadaljeval on svečano miren. »Umrl, Olga, kmalu!«

Hči je obnemela, oče je zaihtel. Kaj takega se ni še nikoli zgodilo. Olga je

plašno strmela, gubaste poteze pod očmi so se strnile v temno senco.

Oče se je pa dvignil, siv in skrušen se je napotil do stene.

»Glej, Olga, takle sem bil, ko sem bil mlad, in takle, ko se nisem strašil nobenega dela. Tale križec poglej in mene poglej: to sem zdaj, onemogli penzionist!«

Hči ni vedela odgovoriti; kakor da je nekam hotela z roko, pa se je mrzlo stisnila drobna pest, krčevito, od neznane bolesti.

»Ne, Olga, take te ne smem videti! Ti si mlada, kakor sem bil jaz — enkrat. Kaj je tebi smrt? Delaj in bodi vesela! Drugega ti ne morem reči. In —« Očetu so trepetale roke, ko je grabil za kupček prirezanih listov, polnih rdečih znamenj. »Olga, tudi na svojega očeta boš lahko ponosna. To je spomin, ki ti ga zapuščam. Tebi, najbolj tebi, prokleta, samo tebi! Spoštuj ta spomin, otrok moj, drugega ti ne morem dati...«

In Simon Zgonc je spet sédel za mizo, za ljublieno mizo uradno, ki je ni mogel ljubiti nič več.

ANTON VODNIK:

Mistični ples: Beatrice v hrepenenju.

Fantazija.

V mramornem templju — mreža stebróv
v sijaj mesečine se spleta —
roj belih deklic pleše ples cvetóv,
v očeh jim zarje čudežnih svetóv,
da duša mi strmi zavzeta...

Od njihovih belih tančic in sijočih rok
vejejo vetri od daljnih zvezd...
Zamaknjena je duša moja
v življenja čistega prelest — —

In plešejo po godbi zvezd
kot pritajen dih lahnó —
in zdaj je radost, zdaj bolest...
in vse je kdovekdaj biló....

In plešejo po godbi zvezd —
takó majó se lilije
v paradížu Sanj
mladih deklic in nevest,
ko od Lune, ko od zvezd
lije mesečina vanj — —
Ah, saj to ni ples teles,
je drhtenje duš samó,
ki v sijaju daljnih cest
hrepené takó...
in sevajo, prepevajo
v obzidja zlata
večnih mest — —

ANTON VODNIK:

Nelepe žene plač.

Ko sem še deklica bila, sem rasla ko zarja v večeru,
 belo cvetela, kot ptička žgolela nemiru nasproti
 v spoznanju ranjenih duš, oči zastrmelih:
 ah, nisem se lepa, nisem se lepa rodila!

Na večer pod oknom moje sobe se šetajo deklice zale.
 Obrazi so beli, kot cvetje vijolic pogledi so tihi,
 ko zarja prižge se sredi jim poti
 in v pokrajine bajne se sladka jim misel napoti,
 doklèr ne ugasne, doklèr ne zbudi se sredi noči:
 »Ah, srebrne tančice so pale čez naše oči. Cvetlice
 in zvezde ujele se vanje — o mir, o sanje...«

In čutim njih misli zlate in prožne korake
 — takó Sanje hitijo med rožne oblake —
 in sem žalostna. Žalostne še rože, ki krog mene cvetó,
 žalostno moje hrepenenje, ki med cvetovi ugaša, mre.
 Žalostna zarja, ki v to mojo samotno sobico sije —
 o, nikdó se v moje oko ne ozre,
 nikdo ne nasmehne. Jokala bi, tako mi je v duši bridkó.
 O, vem — če kdo v ljubezni bi mislil namé ta čas,
 takój mi zarja vse sladke, rožnate poti
 prižge, ki bi sijale tja v edenske gaje,
 da pohitela bi dragemu ljubo naproti
 in darovala mladosti mu moje žalostne maje.

A včasih so moje bolne rôke polne lepih rož
 na večer in polna je duša sijaja
 in sem kot lilija, ki cvetè sredi maja,
 in sem kakor godba, ki svira sredi vsemira,
 in sem kakor misel, ki je zablodila v zarji večera —
 doklèr mi v naročju vse sladke rože ne spè
 — tako so misli v zarji pospale —
 in moji črni lasjè v prebele so pali jim čaše,
 kot močno vino zdaj k zvezdam dehtë
 — o, še nikdàr tako vroče niso sijale! —
 o sestre ve moje, prelepa, skrivnostna daritev
 je tó — bedne mladosti naše...

In potem ko lilija vela se zgrudim v blazine,
 vsa trudna in bolna od solz, hrepenenja. Še rože dehtë
 sredi mraka iz mramorne vaze, da mi hudó je —
 samoten odmev še koraka — in preko tišine
 v spanju čujem zvezde zveneti: Ne joči, sestra, ne joči...

ROZA VENY:

Padaju . . .

Padaju tiho iznemogle
 pahuljice bele i snene,
 svaka je draga i dražesna
 kô kapljica srebrenene pene.

Ti kô golubica žuriš se
 po šetalu. One Ti sméle
 — baš kô i leptiri pupove —
 celivaju ružice bele.

Ti im se smeješ kô anđeo —
 nek celuju ružine draži —
 znadeš, da odavna jedna Te
 pahuljica, ružice, traži!

ROZA VENY:

Veni . . .

Iz ostavštine neke bludnice.

Gledam: niz obronke bele Tvoja mi silazi duša,
za njome dražesne sení . . .
Slušam: a valovlja pesma velebna negde daleko
sva se u biseru peni.

Sanjam: u òku Ti čežnja: spustit se s mekanom travom
dole u okrilje meni —
Tiho šaputam Ti: dođi, Ti ćeš mi doneti sreću!
Veruj mi, veruj mi, Veni!

Nema Te. Uzalud čekam. Teskobne, oblačne noći.
Hrastovi umiru sneni . . .
Još ću Te čekati duго srce izjedajuć sebi
vapeći: Veni, oh, Veni!

ĐURO SUDETA:

Oči.

Plave oči svoje moja draga nijemo
podala je meni
uz dah ružmarina, uz šum kišnih dana
jeseni, jeseni.

Jer im pijem plavet u gluhoj samoći,
kada tone Sreća;
i u sebi ćutim Ufanje i Ljubav
proljeća, proljeća.

Plave oči svoje moja draga nijemo
podala je meni
uz dah ružmarina, uz šum kišnih dana
jeseni, jeseni.

ĐURO SUDETA:

Jesenske ulice.

Mirisna plava ugasismo kandila.
Tajenstven miris niriše svuda . . .
Tamjan se vije. Uvelo cvjeće —
klonule glave . . . Smiluj se nama
umire glas — a jesensko nebo.

Cijuče ptičad — jecaju zvona.
»Miserere mei«. Klonule grane
sve jedna po jedna,
sve listak po listak,
nebo se skrušilo i sumorno gleda . . .

Na ulici sivoj Smrt i Bijeda.

LOTYŠ:

Gozdni motiv.

Jelke vitke,
breze bele,
hrasti moćni —
gozd šumi . . .

Potok čisti
— kača bela —
mi pod njimi
žubori . . .

Vetrec nežni
prav narahlo
v vrhii veje,
zláte seje . . .
gozd drhti . . .

Lahna misel na zimskem izprehodu.

Kot lilija — zimski dan.
Mirna in bela ravan,
v solncu ožarjena
in nam podarjena.

Jaz in ti preko nje.
In tvoj tanki glas. —
In še kdo kje drugje
hodi po njej ta čas,

zre bisere v snegu
in radost na bregu
in cerkvice tri —

morda srca trpečega,
morda lica rdečega
in — kot midva — svetlih oči...

Listnica uredništva.

Rodja Al.: Besede, besede, besede!
»Drevesa kot demoni šumiijo težko sinfonijo, globoko filozofijo...« Primera mora dozoreti v Tebi, drugače ni Tvoja ali pa smešna. In originalnost za vsako ceno je banalna in nelepa. Jasne, velikopotezne preprostosti pogrešamo povsod in danes čutim to bolj kot kdaj, če berem mlado liriko, mrgolečo od zverženih »originalnih« slik in izrazov, ki naj zakrijejo notranjo praznoto pesmi. To je pot nazven, krčevito hlastanje po efektu in to ni pot nove, v duševno notranjost smereče umetnosti. Rittem je v Tvojih pesmih dober in gotov sem, da mi v kratkem pošlješ kaj boljšega. Pozdrav! — Roza Veny: Tvoje stvari in dopis prejel. Hvala! Pozdravljen! — Janez Kmet: Črtica ni slaba, a je ne pričim. Ni mogoče, z zvenečimi besedami zakriti, nadomestiti lepote. Tega Ti nisi storil, saj je osnovna misel globoka; toda pomisli, da je parafraza Cankarjeve zgodbe v dolini šenflorjanski neizmerno težka reč. Pošlji šel! Pozdravljen! — Dušan Marovski: »Odsev« hoče naslikati občutje, a tako megleno in brezkrvno, da občutja ne dobiš. Lirika in pariška konferenca sta pa dve zelo različni stvari in zato je šla »V Parizu« v koš. Zdrav! — Spiritualist — Zgb. Bil sem vesel, da

si mi odkrito povedal svoje mnenje o »Zori«, manj me je pa razveselila tožba o stagnaciji v našem gibanju. Deloma imaš prav. Bolje bi bilo, da bi prišel vihar in zagibal stoječe vode. — Kar se pa tiče »Zore«: Prvi zvezek je poudaril neomajne temelje, na katerih moramo stati. List ima tudi vzgojno nalogo in ni odveč, če ponavljamo to, kar je tako globoko, da ni noben duh še prodril do dna — krščanska načela. Ta zvezek bo morda izpolnil to, kar si si želel. Naj pride svež viharen veter, ki bo razjasnil ozračje! Tudi od Tebe je odvisno, ali se bo to zgodilo. Še enkrat: Lepa hvala za odkrito besedo. Ne klonimo duhom! Pozdrav vsem Domagojcem! — Sarajevo. Prejel sem članek, iskrena hvala Vam zanj! Pričakujem od Vas še več. Vprašanje je aktualno in bilo bi dobro, če bi obdelali naše seljačko vprašanje bolj obširno. Bog živi! — F. S. Dunaj. Prosim, odgovori! — Vek. Težko je, ustvariti si jasno sliko o Tvojih zmožnostih iz te črtice. Razkrajšaj dušo, a ta duša ni resnična. Vzemi si bolj priprosto snov, vlij jo v enoten kov in ji daj več realizma. Pozdravljen! — Tovariši srednješolci! Tudi od vas pričakujem člankov; vesel sem vsakega razboritega mladca, ki pokaže kos energije in talenta, ko uklene svoje misli v članek. Na delo!

**Prodajalna
Kat. tiskov. društva
prej H. Ničman
Ljubljana**

priporoča

svojo zalogo raznovrstnih molitvenikov, svetinje in druge devocijonalije, razne šolske in pisarniške potreščine ter veliko zalogo raznega papirja.

**Stavbna pisarna
IVAN OGRIN
Ljubljana**

Gruberjevo nabrežje štev. 8.

Prevzema vsa zidarska in druga stavbna dela. Izdaja strokovna mnenja, izvršuje načrte in proračune.

Delo solidno, po primerno niskih cenah.

Vsem šolam!

Obrtna centrala za obnovitev po vojni poškodovanih krajev v Ljubljani

Sodna ulica štev. 11

ima v zalogi večjo množino:

normalnih trosedežnih in štirisedežnih šolskih klopi, šolskih tabel, šolskih miz, obešal in ruskih računal in jih ponuja v nakup šolske oprave potrebnim šolam

po zmernih cenah.

„Narodna knjižara“, Zagreb

poručuje svima, koji hoće, da poznaju svu južnoslav. katol. štampu, nek naručuju iz „Nar. knjižare“, koja i dobavlja sva djela hrvatska, slovenska, srpska i njemačka. Ovo su vlastite naklade knjige:

Dr. Wilk: Moderni svetac . . . K	5'—
L. Monnier: Povjest sv. Franje, I. i II. dio (500 strana) . . .	20'—
Dr. Bauer: Theodicea . . .	12'—
Dr. Bauer: Antologia . . .	12'—
Zimmerman: Noetika . . .	14'—
Gunčević: Zašto se katolički svećenici ne žene . . .	3'50
Harapin: Opstoji li Bog? . . .	1'50
S. Marden, prof.: Samopouzdanje vodi k pobjedi . . .	7'—
S. Marden, prof.: Volja i uspjeh . . .	8'—
Grgec P.: Jugoslavenski Argonauti . . .	4'—
Lj. Matković: „Najljepšoj među ženama“, Pjesme . . .	5'—
I. Jakovljević: „Studije i Fejtoni“ . . .	4'—
Ascetska knjižnica: Lehen: „Put k unutrašnjem miru“ . . .	10'—
Ascetska knjižnica: Quadrupani: Bogoljubna duša u dvojicama duš. života . . .	5'—
Krijesova knjižnica: Šest svezaka o narodnim ručnim radovima po . . .	2'—

